

KONYA TİCARET ODASI

Dünya ve Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları

Etüd Araştırma Servisi
Hakan KARAGÖZ

Konya-2009

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ.....	iii
GİRİŞ.....	iv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	v

BİRİNCİ BÖLÜM DÜNYA'DA UYGULANAN ÖZELLEŞTİRME UYGULAMALARI

1.1. Kuzey Amerika Ülkeleri.....	1
1.1.1. Amerika Birleşik Devletleri'nde Özelleştirme.....	1
1.1.2. Meksika'da Özelleştirme.....	2
1.1.3. Kanada'da Özelleştirme.....	3
1.2. Güney Amerika Ülkeleri.....	4
1.2.1. Brezilya'da Özelleştirme.....	4
1.2.2. Arjantin'de Özelleştirme.....	6
1.2.3. Şili'de Özelleştirme.....	7
1.2.4. Peru'da Özelleştirme.....	8
1.3. Batı Avrupa Ülkeleri.....	9
1.3.1. İngiltere'de Özelleştirme.....	9
1.3.2. Fransa'da Özelleştirme.....	11
1.3.3. Almanya'da Özelleştirme.....	13
1.3.4. İspanya'da Özelleştirme.....	14
1.3.5. İtalya'da Özelleştirme.....	15
1.4. Doğu ve Güney Avrupa Ülkeleri.....	16
1.4.1. Bulgaristan'da Özelleştirme.....	18
1.4.2. Hırvatistan'da Özelleştirme.....	18
1.4.3. Ukrayna'da Özelleştirme.....	19
1.4.4. Macaristan'da Özelleştirme.....	21
1.4.5. Polonya'da Özelleştirme.....	21
1.4.6. Rusya'da Özelleştirme.....	22
1.5. Orta Asya Ülkeleri.....	23
1.5.1. Kazakistan'da Özelleştirme.....	23
1.5.2. Kırgızistan'da Özelleştirme.....	24
1.5.3. Türkmenistan'da Özelleştirme.....	25
1.5.4. Azerbaycan'da Özelleştirme.....	26
1.5.5. Pakistan'da Özelleştirme.....	27
1.5.6. Özbekistan'da Özelleştirme.....	28
1.6. Güney ve Doğu Asya Ülkeleri.....	28
1.6.1. Japonya'da Özelleştirme.....	28
1.6.2. Çin'de Özelleştirme.....	29
1.6.3. Hindistan'da Özelleştirme.....	29

1.7. Sahara Altı Afrika Ülkeleri.....	30
1.7.1. Güney Afrika.....	32
1.7.2. Nijerya.....	33
1.8. Kuzey Afrika Ülkeleri.....	34
1.8.1. Mısır'da özelleştirme.....	35
1.8.2. Fas'ta özelleştirme.....	36
1.8.3. Tunus'da özelleştirme.....	36
1.8.4. Cezayir'de özelleştirme.....	37

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYEDE UYGULANAN ÖZELLEŞTİRME UYGULAMALARI

2.1. 1923-1980 döneminde Türkiye'de Özelleştirme.....	38
2.2. 1980-2001 döneminde Türkiye'de Özelleştirme.....	39
2.3. 2003-2008 döneminde Türkiye'de Özelleştirme.....	40

KAYNAKÇA.....	42
İNTERNET SİTELERİ.....	43

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1. Britanya’da Özelleştirilen Firmalar.....	10
Tablo 2. Fransa’da Özelleştirme.....	11
Tablo 3. Güney Avrupa Ülkeleri Özelleştirme Gelirleri.....	16
Tablo 4. Çin’in 2000-2007 toplam özelleştirme gelirleri.....	28
Tablo 5. 1991-2001 Afrika’da özelleştirme kayıtları	30
Tablo 6. Kuzey Afrika Ülkeleri Özelleştirme.....	32
Tablo 7. 1986-2008 dönemi gerçekleştirilen özelleştirmeler (ABD \$).....	35
Tablo 8. 1980 sonrası hükümetler ve uygulanan özelleştirme gelirleri.....	35

KISALTMALAR LİSTESİ

PEMEX: Meksika Petrol Şirketi,
NAFTA: Kuzey Amerika İşbirliği Örgütü
SPP: Kuzey Amerika Güvenlik ve Ortaklık İşbirliği
Entel: Arjantin Ulusal Telekomünikasyon Şirketi
The Chicago Boys: Şilili teknokratlara verilen verilen isim
CORFO: Şili Ekonomik Gelişme Ajansı
CODELCO: Ulusal Bakır Kurumu
ENAP: Şili Petrol Şirketi
COLBUN: Şili Devlet Maden İşletmeleri
Ffr: Fransız Frankı
TFI: Fransa Devlet Televizyonu
SEİTA: Fransa Tütün Şirketi
DM: Alman Markı
OECD: Gelişmekte olan ülkeler ekonomik işbirliği örgütü
IRI: İtalya Kamu Sanayi Holding
BH: Bosna Hersek
EBRD: Avrupa Kalkınma Bankası
SEE: Güney Avrupa Ekonomileri
DZI: Bulgaristan Devlet Sigorta Enstitüsü
IFC: Uluslar arası Finans Kurumu
NEK: Bulgaristan Ulusal Elektrik Kurumu
DSK: Bulgaristan Devlet Mevduat Bankası
DT: Deutshe Telekom
İNA: Hırvatistan Petrol ve gaz kurumu
HEP: Hırvatistan Elektrik Kurumu
Ukrtelecom: Ukrayna Elektrik Kurumu
KazMunziGaz: Kazakistan Gaz Kurumu
Kazakhmys:
OKIOC: Kazakistan Uluslar arası Offshore Şirketi
Inpex: Japonya
KyrgyzTelecom: Kırgız Telekom
Kyrgyzenergo: Kırgızistan Enerji Kurumu
Kyrgaz: Kırgızistan Doğalgaz Kurumu
Manat: Azerbaycan Para Birimi
Rupi: Pakistan Para Birimi
ESKOM: Güney Afrika Elektrik Üretim komisyonu
ISKOR: Güney Afrika Demir Çelik Kurumu
FOSKOR: Fosfat Geliştirme Kurumu
SASOL: Kömür, Gaz ve Petrol Kurumu
SOEKOR: Güney Afrika Petrol Aram Şirketi
SABS: Güney Afrika Yayın Kuruluşu

YÖNETİCİ ÖZETİ

Dünya ekonomisinde 1980'lerden sonra hızlı bir özelleştirme dalgası yaşanmıştır. Gelişmiş ekonomiler, Dünya ekonomisinin hızla liberalleştiği 80'lerde birçok şirketlerini özelleştirerek diğer gelişmekte olan ülkelere öncülük etmişlerdir. Aynı dönemde gelişmekte olan birçok ülkede de özelleştirmeler yapılmış ancak kısıtlı düzeyde kalmıştır.

Günümüzde dünya ekonomilerine bakıldığı zaman; gelişmiş ekonomilerde özelleştirme uygulamaları durulurken, son zamanlarda gelişmekte olan ekonomilerde önemli oranda özelleştirme yapılmıştır.

Türkiye'de ise özelleştirme, son yıllarda hız kazanarak büyük bir gelir kaynağı yaratılmıştır. 1980'lerde 5 Nisan kararları ile liberal ekonomiye geçmeye çalışan Türkiye, 2001'e kadar birçok ekonomik krizle karşı karşıya kalmıştır.

Özellikle 2001 krizinden sonra krizle daralan ekonominin büyüme oranları yüksek seyretmiştir. 2002 yılındaki genel seçimlerden sonra ekonomide önemli ölçüde iyileşme sağlanmış olup Avrupa Birliğine giriş süreci de bu süreçte önemli bir çıpa görevi görmüştür.

2-3 yıllık bir süreç sonrasında yaşanan ekonomik büyümeyle birlikte Türkiye'de özelleştirme uygulamaları başlamış ve 2006 yılında tarihinin rekor düzeyine ulaşmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

Dünya’da Özelleştirme Uygulamaları

1.1. Kuzey Amerika Ülkeleri

1.1.1. Amerika Birleşik Devletlerindeki Özelleştirme

Özelleştirme, ABD’de en belirgin biçimiyle genel ve yerel düzeyde revaç bulmuştur. Bütçe fonlarının azalması ve artan vergilere karşı gelişen hoşnutsuzlukla karşılaşan politikacılar, kamu altyapı yatırımları ve hizmetlerinin özel kesimce gerçekleştirmesi için zorlanmıştır. Federal düzeyde özelleştirme, Başkan Reagan’ın kurduğu Federal Mülkiyeti İnceleme Teşkilatı (Federal Property Review Board) ile 1982 Şubat’ında başlamıştır.

ABD’de kamu hizmetlerinin önemli bir bölümü özelleştirilmiştir. Özellikle belediye hizmetleri, cankurtaran hizmetleri, hapisane hizmetleri, çöp toplama hizmetleri, itfaiye işleri, büyük oranda özel kesimlerce yürütülmektedir. Böylelikle, yerel yönetimlerde gerçekleşmiş olan büyük çaplı özelleştirmeler sayesinde, 40.000 nüfuslu beldelerde devlet memuru sayısı yaklaşık 55 civarına inmiştir. Merkezi yönetimde de benzeri özelleştirme uygulamaları göze çarpmaktadır. Aslında, yapısal olarak da özel teşebbüse ağırlık veren ABD ekonomisinde, büyük bir güce sahip olan haberleşme ve telekomünikasyon hizmetlerinde öncü bir uygulama ile özelleştirilmeye geçilmiş ve bu alanda rekabetçi bir piyasa yapısı oluşturulması yönünde ciddi adımlar atılarak yerel şebeke işlemcilerinin tamamı özelleştirilmiştir. Bunlardan ayrı olarak, havayolları, demiryolları, yük taşımacılığı ve otobüs hizmetleri yasal düzenleme ve müdahaleler dışında bırakılmış, yapılan değişikliklerle bu sektörlerde yasal-kurumsal serbestleşme süreci tamamlanmıştır. ABD’de gerçekleştirilen özelleştirme uygulamaları oldukça yararlı sonuçlar vermiş, ilgili sektörlerdeki rekabeti ve verimliliği arttırmıştır.¹

1980’lerdeki özelleştirmelerin aksine, Amerika son çıkan küresel krizle birlikte birçok büyük kuruluşa devlet ya doğrudan destek sağlamış ya da şirketi tamamen kontrolü altına almıştır. Lehman Brother yatırım bankası ile başlayan bu dalga Bank of America ile devam etmiştir. Bankacılık sektöründe yaşanan bu krizle birlikte birçok banka kullandıkları kredilerin geri dönmesinde yaşadığı zorluklar neticesinde finansal sıkıntıya düşmüş ve devletten yardım talep etmişlerdir.

1.1.2. Meksika’daki Özelleştirme

Yakın geçmişteki Meksika deneyimi, dikkatlice planlanarak uygulanan bir özelleştirme programının önemli bir örneği sayılmaktadır. Küçük çapta

¹

<http://idak.gop.edu.tr/ugurkarakaya/D%C3%BCnya'da%20ve%20T%C3%BCrkiye'de%20%C3%96zelle%C5%9Firme.doc>

özelleştirmelerle başlayan bu program, kısa sürede, sık aralıklarla yapılan daha büyük ve karmaşık şirketlerin özelleştirilmeleriyle tam kapsamlı bir programa dönüşmüş ve kamuoyundan da destek görmüştür.

Meksika'daki özelleştirme programı, 1983 yılında imzalanan IMF stabilizasyon programı çerçevesinde başlamıştır. 1988 yılına kadar ise, bütçe açıklarını kapatmak amacıyla, yalnızca küçük işletmelere dönük olarak ve bu işletmelerin tasfiyesini sağlamak amacıyla uygulanmıştır.

Özelleştirme faaliyetleri, 1989'da Salinas Hükümetleriyle birlikte ivme kazanarak devam etmiş ve özelleştirme programı, ticarete serbestleştirmeyi, dış borç ödemelerinin ertelenmesini ve iç pazarın serbestleştirilmesini de içeren yapısal bir reform paketinin bir parçası olarak uygulanmıştır. Özelleştirmenin önemli bir bölümü doğrudan satış şeklinde yapılmış ve hizmet kesimlerindeki, havayolları, telefon şirketi gibi bazı devlet monopollerini de kapsamıştır.

Meksika, özelleştirme uygulamaları ile, 1991 yılı sonuna kadar, hükümetin elindeki 1.155 KİT'in 940'ını tasfiye etmiş, birleştirmiş veya satmıştır. Bunların toplam değeri ise Meksika GSMH'sının %6'sı olan 14 Milyar Dolara eşittir. Özelleştirmeden elde edilen gelirler, önceleri, ekonomiyi beklenmedik şoklara karşı korumak amacıyla açılan özel bir hesapta tutulmuştur. Meksika, mali açıdan güçlü bir konuma geldiği zaman, 1992 yılı başı itibariyle 14 trilyon Peso tutarındaki iç borcu sadece özelleştirme gelirleriyle ödemiştir. Bu yolla, 1988 yılında GSYİH'nın %29,2'sini oluşturan yurtiçi kamu borçları, 1991 yılı itibariyle GSYİH'nın %17,5'una indirilmiştir.

Görüldüğü gibi, Meksika, kapsamlı ve istikrarlı bir paketle hem kamunun ekonomideki ağırlığını azaltmış, hem de elde ettiği özelleştirme gelirleri ile enflasyon, faiz oranları ve kamu borç yüklerinde belirli gerileme sağlamıştır. Bu nedenle de, başarılı özelleştirme programı uygulaması örneği olarak gösterilmektedir.²

Meksika, Başkan Felipe Calderon, kamu petrol şirketi Petroleus Mexicanos (PEMEX), reformlarla arttırmayı amaçladı. NAFTA ve Güvenlik ve Ortaklık İşbirliği (SPP) ABD'nin, Kanada ve Meksika'daki kaynakları kontrolünü daha da arttırıyordu. Caldeoron'a kaybeden Başkan adayı Andres Manuel Lopez Obrador, petrol özelleştirilmesinin durdurulması gerektiğini ve bunun için referanduma gidilmesini talep etti. Reform, 22 Haziran günü Meksika Kongresinden geçirildi. Meksika'nın petrol sanayisi 1938'de millileştirilmiş ve bununla petrol sanayinde yabancı şirketlerin girmesi yasaklanmıştı. Var olan özel şirketlerin ise; rafineri, petrol ulaşımı ve kendi boru hatlarını inşa etme izinleri kaldırıldı. PEMEX'in 41 bölgesinden 37'si özel sektöre açıldı. PEMEX, hükümetin vergilerden elde ettiği gelirlerin %60'ını kendisi kazanıyordu. SPP, ABD'nin Kuzey Amerika'da enerji kaynaklarını kontrol etmesi için

²A.g.e.

geliştirilmiş bir proje ve bu kaynaklar daha çok Kanada ve Meksika'da üretilen petrol kaynaklarından elde ediliyordu. NAFTA'nın altında Meksika, petrol endüstrisindeki kamu şirketlerinin özelleştirilmesini reddetti. SPP, Meksika anayasasını by-pas ederek Kuzey Amerika'daki çok önemli enerji kaynaklarının özelleştirilmesine izin verdi. Calderon'un iktidarı ile NAFTA, SPP, serbest ticaret ve Meksika kurumlarının özelleştirilmesi aşırı şekilde hız kazandı.

Meksika'da 2000 yılında Merkez Kuzey Havayolları şirketi özelleştirildikten sonra 2005 yılına kadar önemli bir özelleştirme görülmemiştir. 2005 yılında Tepic-Villa Otoyolu 144 milyon dolara özelleştirilirken, 2006 yılında Notre SA Havalimanı işletmeleri 376 milyon dolara satılmıştır. 2007 yılında ise en önemli özelleştirme uygulaması Birinci FARAC Otoyol İmtiyaz Paketinin 4 milyar dolara satılması olmuştur.³

1.1.3. Kanada'da Özelleştirme

1935-1980 yılları arasında kamu sektörü, Büyük Depresyon ve 2. Dünya Savaşının etkilerine karşı koymak için desteklendi. 1962 yılında sağlık sektöründe özelleştirmeler yapılırken, 1955 ve 1963 yıllarında British Columbia ve Quebec'te güç istasyonları özelleştirilmesi yapıldı. 1973 yılında ise birinci dünya petrol krizi, Petro Kanada'nın kurulmasını teşvik etti.

1974 yılındaki Yabancı Yatırım Denetim Kanunu, yabancı yatırımcılara karşı Kanadalı kurumların çıkarlarını korumak için tasarlandı. Kanun daha çok istihdam, araştırma ve geliştirme yatırımları gibi koşulları performans kriteri olarak benimsedi.

Kanada'da yapılan başlıca özelleştirmelere; BCRIC, The Mulroney Years, Bombardier, Air Canada, The Chretien Years, Navcan örnek verilebilir

Kanada diğer gelişmiş ülkeler ile karşılaştırıldığında daha ılımlı bir kamu sektörüne sahip iken, yapılan özelleştirmeler de daha yavaş olmuştur. Buna ek olarak, federal, bölgesel ve yerel hükümetler, mali durumlarına bağlı olarak farklı yöntemler izledi.

Kanada'da kamu girişimleri son 10 yılda kamu politikalarını uygulamak için bir araç olarak kullanıldı. Örneğin, Air Kanada, Petro Kanada gibi federal Crown işletmeleri ulusal güvenlik, ulaşım ve Kanadalılarda olan petrol endüstrisi alanlarındaki hükümet politikalarını kolaylaştırdılar. Birçok bölgesel kuruluş doğal monopol sandıkları birçok sanayiye özelleştirdiler. Kanada'daki hükümetler şirketlerini 1980'lerin ortalarında özelleştirmeye başladılar. Kanada'da büyük özelleştirmeler halka arz yoluyla satıldı. Örneğin, Kanada Ulusal Trenyolu işletmesindeki hükümet

³ <http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=9709>

payının 1995 yılındaki açık arttırma ile satılması, sermaye piyasasında görülen en büyük satış olmuştur.

1986-1996 arasında 10 büyük federal özelleştirmeden toplamda 7,2 milyar dolar gelir elde edildi. Sadece, 1995 yılında federal hükümetin CN ve Petro-Canada satışlarından 3,8 milyar dolardan fazla gelir elde etti. Ardından, Alberta kamu Telefon şirketinin hisse satışlarından 1,7 milyar dolar gelir sağlanırken, Manitoba Telefon System (MTS) 1996 yılındaki özelleştirmesinden 860 milyon dolar gelir sağlanmıştır.⁴

1986-1996 yılları arasında özelleştirmeden toplamda 7,218 milyon dolar gelir elde edilmiştir. Bu süreçte en yüksek özelleştirme geliri, 1995 yılında 2 milyar dolara satılan Kanada Ulusal Trenyolu şirketinden elde edilmiştir. İkinci sırada petrol şirketi Petro-Canada yer almaktadır. 1991 yılında 1,7 milyar dolara satılmıştır. Üçüncü sırada ise sivil havacılık geliştirme kurumu Nav Canada, 1996 yılında 1,5 milyar dolara satılmıştır. Dördüncü sırada ise havacılık şirketi Air Canada 1988 yılında 474 milyon dolara satılmıştır.⁵

1.2. Güney Amerika Ülkeleri

1.2.1. Brezilya'da Özelleştirme

Brezilya, yaptığı özelleştirmelerle dünyada en çok yabancı sermaye çeken ikinci gelişmekte olan ülkesi konumuna yükselmiştir. Çin'den sonra 1990'lı yıllarda 97 milyar dolarlık yabancı sermayeyi çekmeyi başarmışlardır. Bunun nasıl yapıldığını araştıranlar, genelde üç temel unsurun öne çıktığını görmekte-dirler. 1990'lı yılların ilk yarısında yapısal reformlara başlamaları ve ikinci yarısında ise bu reformları derinleştirmeleri, ayrıca 90'lı yılların sonlarına doğru makroekonomik durumlarını iyileştirmeleri ve enflasyonu tek haneye düşürebilmeleri yabancı sermayenin ülkelerine akmasında başlıca nedenleri oluşturmuştur. 1990-1994 yılları arasında yıllık 1.6 milyar dolar olan doğrudan yabancı sermaye yatırımları, 1995'te 5.5 milyar dolara, 1999'da ise 30 milyar dolara yükselmiş. Bu tür sermaye yatırımları ekonominin etkinliğini ve verimliliğini artırmış, potansiyel büyüme oranını yükseltmiş, yabancı yatırımcıların görüşlerinin olumluya dönmesinde rol oynamış, getirdiği dövizlerle ödemeler dengesinin finansmanına katkı sağlamıştır. Ayrıca, Brezilya'nın 165 milyonluk nüfusunun yaşam seviyesinin artmasına veya en azından düşmemesine yardımcı olmuştur. Direkt yabancı sermayenin yıllar içinde artan ivmesine katkı yapan diğer bir önemli faktör ise, özelleştirmenin 90'lı yıllarda hızlanması olmuştur. Özelleştirme sonucu kazanılan ivme, özelleştirme dışındaki sahalara da yabancı

⁴ <http://www.bankofcanada.ca/en/review/1997/r973a.pdf>

⁵ http://www.aucc.ca/_pdf/english/programs/cepra/carruthers_slides.pdf

sermayenin girişine olumlu etki yapmıştır. Bu, büyümeyi artırmış, artan büyüme potansiyel büyüme oranını yükseltmiş ve sonunda sürekli akan yabancı sermaye Brezilya ekonomisinin bir karakteristiği haline gelmiştir. Bu noktada, Brezilya'da halen iki sorun bulunmaktadır. Birincisi, yıllık gelen yabancı sermaye ile daha önceleri yatırım yapmış ve kâr ederek bunu transfer edenlerin ülkeye yaptıkları net katkının durumu. Verilere bakıldığında yabancı sermayenin kâr ve temettü transferleri 1998'e kadar yükselmiş ve kurun değer kazanmasının da etkisi ile 7.6 milyar dolar düzeyine erişmiş. Ancak, 1999 ve 2000'de yıllık 5.5 milyar dolara inmiş. Son iki yıllık verilere göre, toplam yabancı sermaye girişlerinden, özelleştirmeden gelen tutarlar düştüğünde elde edilen özelleştirme dışı yabancı sermayenin %25'inin dışarıya transfer edilmiştir. İkincisi ise bu ivmenin daha ne kadar süreceği ve özellikle özelleştirmenin giderek azalması sonucu bunun getirdiği ivmenin yavaşlamasının ne gibi etki yaratacağıdır. Bu sorunun yanıtı ülkenin artan potansiyel büyüme oranında yatıyor. Yabancı sermaye ile birlikte ülkenin artan etkinliği ve verimliliği ekonomik büyümenin ve kârlılığın yükselmesini de beraberinde getiriyor. Bunun sonucu artan potansiyel büyüme oranı yabancı yatırımcıları olumlu yönde etkilerken, sağlıklı makroekonomik gelişmeler, tek haneli enflasyon, güvenilir ve istikrarlı bir siyasi iktidar, yatırımcılara aradıkları ortamı yaratıyor. Bütün bunları dikkate aldığımızda ve Türkiye'ye 1992-2000 yıllarında giren toplam direkt yabancı sermayenin brüt 7.2 milyar dolar, net ise 4.7 milyar dolar olduğunu düşündüğümüzde, çok zaman kaybettiğimiz görülmektedir. Hele bu dönemde yabancı sermayeye verdiğimiz 20.2 milyar dolarlık izne karşılık bunun ancak yüzde 35'inin fiilen yatırıma gitmesinin nedenleri Brezilya deneyimi ile iyice açığa çıkıyor. Bunun da ötesinde, Türkiye'nin 80'li yıllardaki %5 olan potansiyel büyüme oranının 90'lı yıllarda %4'lere düşürülmesindeki nedenlerden birisinin de doğrudan yabancı sermayeyi çekememek olduğu açıkça gözlenmektedir.⁶

Dünya Bankası verilerine göre Brezilya'da 2000 yılında; CELPE elektrik şirketini 1 milyar dolara, Petrobras'ı 4,2 milyar dolara, Finansal şirketlerden Banespa 3,5 milyar dolara satılmıştır.

2004 yılında Rio Metro Hattı 408 milyon dolara satılmıştır. 2005 yılında Elektrik iletim şirketi 535 milyon dolara satılırken, 2007 yılında Notre Sui Demiryolları 730 milyon dolara satılmıştır.

⁶<http://www.dunyagazetesi.com.tr/haberArsiv.asp?id=37098>

1.2.2.Arjantin’de Özelleştirme;

Arjantin’deki ilk özelleştirme girişimleri, 1983 Aralık ayında, Alfonsin iktidara geldiğinde başlamıştır. Ekonominin içinde bulunduğu bunalımları asmak amacıyla, IMF önerilerine uygun olarak hazırlanan Austral Planı çerçevesinde özelleştirme faaliyetlerine de başlanacağı öngörülmüştür. Ancak bu plan başarılı olamamıştır.

1989 Temmuz döneminde iktidarı devralan Carlos Menem hükümeti, acil bir istikrar programı başlatmıştır. Ekonomide liberalizasyonu ve deregülasyonu tamamlayacak bir özelleştirme programı yürürlüğü konulmuştur. Bu program içinde, özelleştirmeyi güçleştiren siyasi ve bürokratik engelleri azaltacak yasal düzenlemeler de bulunmaktadır. Buna bağlı olarak, özelleştirme süreci, bizzat başkan ve ekonomi bakanı tarafından yakından takibe alınmıştır. Özellikle, Menem’in ikinci ekonomi bakanı olan Antonio Gonzalaz döneminde, ekonomide yapısal uyumu sağlamak amacıyla, devlet telekomünikasyon şirketi, Arjantin Havayolları gibi pek çok kamu kuruluşunun özelleştirilmesi ve kamu kontrol organlarının rasyonelleştirilmesi ile ulusal finans sisteminin yeniden yapılanmasını içeren, oldukça geniş kapsamlı bir program hazırlanmış ve uygulanmıştır.⁷

Arjantin’deki özelleştirme uygulamalarının kapsamı, savunma sanayi ve kamusal hizmetleri de içine alacak şekilde geniş tutulmuştur. Özelleştirmenin önemli bir bölümü, büyük KİT’lerin doğrudan yabancı şirketlere (Örneğin; telefon monopolü İspanyol ve İtalyan şirketlere, havayollarını Iberia’ya) devredilmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Bu uygulamalarla, GSMH’nın %15’i civarındaki bütçe açığının %6’sına yol açan 305 KİT’in büyük çoğunluğu özelleştirmeye açılmış ve 1992 yılı sonu itibariyle nakit olarak yaklaşık 5.6 Milyar dolar gelir artışı sağlanırken ve 11 milyar dolar borç azalmıştır.

Arjantin’de kamu işletmeleri, öteden beri kamu hizmetlerinin sağlanmasında ve tabii kaynakların işlenmesinde belirleyici bir role sahip oldular. Kamu işletmeleri, ithal ikameli sanayileşmenin ilk aşamasında stratejik eşgüdüm sağlama rolünü üstlendiler.

Arjantin özelleştirme sürecinin dikkate değer özelliği, hızı ve genişliğidir. Bu program; a) rekabete açık işletmeleri, b) hem doğal hem de rekabetin girebileceği sınırlı sayıdaki monopolleri, c) birçok alanda kamu hizmetlerinin özel girişimcilerce sağlanmasını öngören anlaşmaları kapsam ıştır. Kamu hizmetleri ve doğal kaynakların özelleştirilmesi, dikkate değer bir olay olarak görülmüştür.

Arjantin’de özelleştirme sürecini dört aşamada incelemek mümkündür. Birinci aşamada, özelleştirme kamu dış borçlarının büyük oranda azaltılmasına yaradı. Hükümet bunu yapmak için daha önceki dönemlerde fiyatlardaki artışların en belirgin olduğu ve devletin düzenleyici rolünün daha az olduğu sektörlerdeki kamu

⁷ <http://makdis.pamukkale.edu.tr/mak17.htm>

işletmelerini (Aerolineas Argentinas gibi) elden çıkardı. Bu aşamada özelleştirme, kamu otoritelerinin satılan işletmelerde fiyata nasıl öncelik verdiklerini gösteren açık bir örnek oluşturdu.

İkinci aşamada, petrol rezervlerinin ve ENTEL hisselerinin satışı konvertibilite planının yürürlüğe konulması sırasında hükümetin karşı karşıya kaldığı kısa vadeli nakit baskısını hafifletti. Konvertibilite Kanunu, Merkez Bankası işlemleri için sınırlandırıcı kurallar getirdi. Bu aşamada hedef, enflasyonu durdurmak ve devlet bütçesini denkleştirmektir. Hükümet, kredibilitelerini artırmak için çok sıkı bir parasal ve mali uygulamalar kabul etti. Ekonomiyi enflasyonist ortamdan çıkarmak için konvertibilite planı sözleşmelerin enflasyona endekslenmesini yasakladı ve bu durum özelleştirilen şirketlerin sözleşmelerinin yeniden düzenlenmesini gerekli kıldı.

Üçüncü aşamada, Brady Planının imzalanmasından ve hükümet bütçesinin dengelenmesinden sonra, mali hedefler ikinci plana atıldı. Bundan sonra, Arjantin Yönetimi ekonomide etkinlik unsuruna önceki aşamalardan daha fazla önem vermeye başladı. Diğer taraftan, hükümet özelleştirme sürecinde etkinliği artıracak tedbirler de aldı. Bu aşamada, özelleştirme ekonominin etkinlik ve verimliliğini artırmaya yönelik yapısal reform politikasının bir aracı olarak görüldü. Bu dönemde, hükümet sosyal güvenlik sistemini de yeniden yapılandırdı.⁸

Son olarak, 1995’de özelleştirme programı, yeniden mali hedefleri ön plana çıkaran dördüncü aşamaya girdi. Dört yıllık hızlı büyüme döneminden sonra gelen durgunluk nedeniyle, hükümet kısa vadeli nakit baskısı ile karşılaştı. Bu aşamada, üçüncü aşamada kısmen özelleştirilen şirketlerin hisse senetleri satılmaya çalışıldı.

1.2.3. Şili’de Özelleştirme,

Pinochet yönetimi altında özelleştirme; Pinochet hükümetinin askeri yönetimi altında Allende döneminde kamuda olan tüm kuruluşlar özelleştirildi. Şili’deki ekonomik reformları yöneten Şilili teknokratların (The Chicago Boys) diktatörlüğünün ilk iki ayında, 500 millileştirilmiş firmadan 202’si özelleştirildi. 1979 yılında hemen hemen tüm şirketler özel sektörün kontrolündeydi. 1980’de yalnızca 25 firma kamuya aitti. Birçok firma fiyatlarının altında satıldı.

Özelleştirmede bu çok radikal eğilim, süreçte diğer önemli husustur. 1980’lerin sonunda 250 büyük şirketin üçte ikisi 6 ekonomik grubun elinde bulunmaktadır. Bunun anlamı, grupos olarak adlandırılan bu ekonomik gücün holdinglerde olduğu anlamına gelmektedir. 1978’de Şili’nin en önemli gruposları; Cruzat-Larrain (936 milyon dolarlık sermayesi ile pazarın %14’üne ve 37 şirkete sahip), J. Vial (477

⁸<http://portal1.sgb.gov.tr/calismalar/yayinlar/md/md138/INTARJANTIN%20VE%20FRANSA'DA%20ZELESTIRME.pdf>

milyon dolar sermaye ile pazarın %10'una ve 25 şirkete sahip), E. Matte (325 milyon dolar sermaye ile pazarın %4,8'ine ve 12 şirkete sahip), A. Luksic (161 milyon dolar sermaye pazarın %3,6'sı ve 9 şirkete sahip), A. Angelini (141 milyon dolar ile pazarın %3,2'sine ve 8 şirkete sahip), A. Edwards (95,5 milyon dolar sermaye ile pazarın %3,6'sına ve 9 şirkete sahip) olarak sıralanmaktadır.

Özelleştirmenin ikinci süreci 1986 yılında başladı. 1989'a kadar kamunun elindeki tüm holdingler özelleştirildi. Özellikle 1985-1987 arasındaki özelleştirme uygulaması ile çok radikal kararlar alındı. 1986 yılında CORFO girişimlerinin satışı ile hükümet gelirlerinin %3,7'sine denk geldi. 1988 yılına kadar da gelirlerin %7,2'sie kadar yükseldi. Bu süreçte 33 kamu iktisadi işletmeleri özelleştirmenin ikinci seviyesinde satıldı. Şirketlerin çoğu kamu hizmetlerinde idi. Telekomünikasyon, enerji firmaları, su arıtma tesisleri, çelik fabrikaları gibi kuruluşlar özelleştirildi.

Alvin ve Concertation altında özelleştirme, Concertacion (farklı çıkarları olan gruplar arasında çalışmaların kooperasyonu ve koordinasyonu) tüm bu özelleştirme sürecini durdurdu. 1991 yılı sonlarına doğru işçi sendikaları bu politikayı eleştirmeye başladı. Neoliberal girişimciler zayıf bir devlet yapısı istiyorlardı. Devlet sadece milli savunma, temel altyapının korunması ve fakirlikle mücadele ile meşgul olmalı idi.⁹

Girişimciler, kamunun bakır girişimi CODELCO, parada en önemli kurum olan Banco del Estado, petrol şirketi ENAP, elektrik şirketi Colbun, hizmet sektöründe Emporchi ve birçok şirketin özelleştirilmesini istiyorlardı.

Şili'nin bir diğer özelliği de Latin Amerika'da tüm su kaynaklarını ve sağlık sektörünü özelleştiren tek ülke olmasıdır.

Hizmetler kendi hizmetlerini finanse eder hale getirildi. Su arzı ve sağlık sistemin kalitesini arttırdı. Özelleştirme, kullanıcılardan %75'inden fazlasına hizmet eden 13 bölgesel su şirketinin en büyük beşi ile başladı. Bu süreçte, kamunun performansı ile özel sektör performansı karşılaştırıldı. Karşılaştırma gösterdi ki, 1998-2001 arasında özel şirketler kamu şirketlerinden kat kat daha fazla yatırım yapmıştır.

1.2.4. Peru'da Özelleştirme,

Ordu 1962 yılında yönetime el koydu. Ulusal güvenlik dahilinde hükümetin bakış açısı genişletilmesine karar verildi. Özel yatırımlar düştüğünden beri hükümet, ekonomik dönüşümü korumak için yatırımların sorumluluğunu üstlendi. Başkan Fernando Belaunde 1963'te iktidara geldiği zaman, askeri boşa çıkartan plandan geri dönmedi. Komünizmi kapitalizme çeviren Ravines, ayaklanma, ekonomik kaos, iflaslar ve iş dünyasındaki başarısızlığı cesaretlendirerek komünistleri sorumlu tuttu. General Juan Velasco 1968 yılında özelleştirmeleri başlattı. 1968 sonrasında sadece 40

⁹<http://tiss.zdv.uni-tuebingen.de/webroot /sp/barrios /themeC1e .htm>

tane kamu şirketi vardı ancak devletin katılımı ile 1974'te 174 adete çıktı. 1980'de 192'ye, 1989'da 270'e çıktı. 1955-1975 arasında kamu sektörünün toplam değeri 8 kat arttı ve işsizlik de 9 kat arttı.

1983 ve 1984'te kamu işletmelerinden vergi ödemeleri, tüm Peru merkezi hükümet gelirlerinin üçte biri olarak hesaplandı. 1990 seçimlerinden sonra Peru'da dönüşüm başladı. Mario Vargas Llosa başkan olarak kaldı. 1994'te 2,4 milyar dolarlık yabancı sermaye çoğunlukla elektrik ve telekom sektörlerinde faaliyet göstermiştir.

4,4 milyar dolar değerinde toplam 72 şirket özelleştirildi. 1990'dan 1995'e kadar gelirler, GSYİH'in %1,5'u ve merkezi hükümet bütçesinin %11,5'ini oluşturdu. Farklı sektörlerden sağlanan gelirler şu şekildedir: Altyapı sektörü %56, finansal hizmetler sektörü %13, imalat sanayi %23, sanayi sektörü %6, diğer kaynaklardan ise %2.

Hükümet, 1996 yılında 1,2 milyar dolar değerindeki kamu telekom şirketini satmak için özelleştirme programını genişletti. 1997 yılında Peru'nun özelleştirmeden sağladığı toplam gelir 7 milyar doları buldu. 1998'de uluslararası yaşanan krizden dolayı ancak 500 milyon dolar gelir sağlandı.¹⁰

2000 yılında ise tren yolu sistemi özelleştirilmişti. Birçok otoyolda özelleştirme süreci devam ediyor. Otoyollardan biri Arequipa eyaletindeki otoyol ise özelleştirilmesi sağlandı. Peru, toplamda 234 havaalanına sahiptir ancak çoğunluğu küçük ve özel uçaklara hizmet vermektedir. Şubat 2001'de Jorge Chavez uluslararası havalimanı özelleştirildi ve diğer 5 büyük hava limanının da özelleştirme süreci devam etmektedir. Diğer özelleştirilecek limanlar ise, Pasifik okyanusundaki 3 büyük nehir limanıdır: Iquitos, Pucallpa ve Yurimaguas.¹¹

1.3. Batı Avrupa ülkeleri

1.3.1. İngiltere'deki Özelleştirme

Özelleştirmeye yönelik tartışmalar 1979 yılı seçim döneminde başlamış ve Muhafazakar Partinin seçim bildirgesinin en önemli bölümü özelleştirmeye ayrılmıştır. Halkın çoğunluğunda var olan birçok kurumun millileştirileceğine ilişkin beklentilerin aksine Muhafazakar hükümet özelleştirme sürecinin devam edeceğini açıklamıştır.

İngiltere'de kamu sektörüne ait işletmelerin karlılıklarında 1965 yılından beri görülen ve devamlılık arz eden düşme eğiliminin, özellikle 1970'lerin başından itibaren hızlanma eğilimi göstermesi özelleştirme konusundaki gelişmelerin başlangıcını oluşturmuştur. Bununla birlikte, İngiltere'deki muhafazakar partinin özelleştirme düşüncesi başlıca şu gerekçelere dayanmıştır:

¹⁰ http://www.accessmylibrary.com/coms2/summary_0286-27310141_ITM?e mail=hacidedehakan@hotmail.com&library=

¹¹ <http://www.nationsencyclopedia.com/economies/Americas/Peru-INFRASTRUCTURE-POWER-AND-COMMUNICATIONS.html>

- Kamu sektörü borçlanma ihtiyacını azaltmak suretiyle para arzını kontrol altında tutmak ve böylece enflasyon oranını düşürmek,
- KİT'lerin tekel statüsünü kaldırmak ve serbest rekabet ortamında faaliyet göstermelerini sağlamak suretiyle ekonomideki rekabeti ve verimliliği arttırmak.
- Halkın daha büyük bir kesiminin tasarruflarını hisse senetlerine yönelterek sermaye mülkiyetini tabana yaymak.
- Borçlanma ve vergi gelirlerine alternatif olabilecek yeni bir gelir kalemi oluşturmak.

Muhafazakar Parti iktidara gelince, seçim öncesinde vaat ettiklerinden daha fazlasını yaptı. Kamu kesiminin elindeki dev şirketlerin büyük kısmı özel sektöre devredilmiştir. 1991 yılı başı itibariyle, kamu kesiminin yarıdan fazlası özelleştirilmiş, 650 bin işçi sektör değiştirmiş, 1 milyon 250 bin belediye konutu satılmış ve 9 milyon insan özelleştirilen şirketlerin hisse senedine sahip olmuştur. 1993 yılı itibariyle sırada özelleştirmenin son halkasını oluşturacak olan demir yolları, kömür işletmeleri ve posta acentesi bulunmaktadır. Gerçekleştirilen özelleştirme uygulamaları sonucunda ise, sadece Margaret Thatcher'ın başbakanlığı döneminde 75 milyar Dolar özelleştirme geliri sağlanmıştır.

İngiltere'nin başlattığı büyük çaplı özelleştirme girişimini, diğer ülkelerde gıpta ile izlemiştir. Yaklaşık on yıl gibi bir zaman diliminde, kamunun ekonomideki varlığını yarıdan daha aza indirmek ve hazineye de küçümsenemeyecek bir gelir yaratmak gerçek bir başarı kabul edilmiştir. Ancak, hükümetin hedeflediği özelleştirme amaçlarını yakalayabildiği konusunda da şüpheler bulunmaktadır. Özelleştirilen şirketlerin mali açıdan daha iyi bir performansa sahip oldukları, karlılık düzeylerinin arttığı ve sermayenin tabana yayılmasında belirgin bir aşama kaydedildiği gibi olumlu tespitlerin yanında karşıt düşünceler de bulunmaktadır.

Buna göre, özelleştirilen kuruluşların gerçek anlamda rekabete açılmasının sağlayamadığı, kârlılık durumlarındaki iyileşmelerin özelleştirmeden kaynaklanmadığı, özelleştirmelerin sadece hazineye gelir sağlamak amacıyla yapıldığı pay senetleri satımı yoluyla gerçekleştirilmek istenilen sermaye mülkiyetinin tabana yayılma düşüncesinin gerçekleşmediği görülmüştür. Örneğin, British Aerospace'deki 158.000 paydaşın sonunda azaldığı ve 143 pay sahibinin şirketin devlet dışındaki sermayesinin %63'üne sahip olduğu, yalnız kârlı durumdaki şirketlerin özelleştirildiği, etkinlik verimliliğin de olumlu konjonktürden kaynaklandığı; gaz, telefon, su, havayolları gibi sektörlerde rekabet getirilmediği için etkinlik ve verimliliğin sınanamadığı belirtilmektedir. Özelleştirilen şirketlerin hemen fiyat yükselmelerine gitmeleri ise, tüketiciler tarafından eleştiri konusu olmuştur.

1970’lerde kamu girişimcilik sisteminin işlemediğine dair bir inanç vardı. 1979’da Muhafazakarlar zaferi ile Başbakan Margaret Thatcher özelleştirme hareketine başladı. Ayrıca, Britanya ekonomisinin etkinliğini arttırmak ve hükümet finansmanı için gelirleri geliştirilmeye çalışıldı. 1979-1983 arasında hemen hemen 6 bin kamu binası satılmıştır. Gelirler, yılda yaklaşık 10 milyar sterline yaklaşan kamu açıklarını finanse etti.¹²

Tablo 1. Britanya’da Özelleştirilen Firmalar

Kuruluş	Sanayi	Satış zamanı	Net Değeri Milyon £
British Petroleum (BP)	Petrol	9/83	543
British Aerospace	Uzaycılık	5/85	346
Britanya Şeker Kurumu	Şeker Rafine	7/81	44
Cable & Wireless	Telekomünikasyon	12/85	600
Amersham	Kimya	2/82	64
National Freight Co.	Taşımacılık	2/82	5
Britoil	Petrol	11/82	627
Britoil	Petrol	8/85	425
Associated British Ports	Liman Hizmetleri	4/84	51
International Aeradio	Havacılık Hizmetleri	3/83	60
British Rail Hotels	Otel	3/1983	51
Sealink	Harbor Ferries	7/84	66
Jaguar	Otomobil	7/84	297
British Telecom (BT)	Telekomünikasyon	11/84	3600

1.3.2.Fransa’daki Özelleştirme

1979 petrol şokundan sonra birçok Batı Avrupa ülkesi gibi Fransa’da da ekonomi bunalımlı bir döneme girmiştir. Mauroy Başbakanlığındaki sosyalist hükümet döneminde fiyat ve ücretler geçici olarak dondurulmakla birlikte, tam anlamıyla bir istikrar politikası uygulanamamıştır. Bütçeden millileştirilmiş şirketlere yapılacak kaynak aktarımı kısıtlı kalmıştır.

Bütçe imkânlarının zorlanıyor olması millileştirmeyi gerçekleştirenler arasında farklı düşüncelerin doğmasına yol açmıştır. 1985 yılına gelindiğinde, artık

¹²<http://www.applet-magic.com/ukpriv.htm>

özelleştirmeden yana olanlar çoğunluğa ulaşmıştır. Chirac, Mart-1986 seçimlerinden sonra Başbakan olarak hükümet programını Parlamenteoya sunarken, özelleştirme konusundaki hedeflerini de açıkça ortaya koymuştur.

Hükümetin bu konudaki iradesini ortaya koyması ile, toplam değeri 150 ila 300 milyar Frank arasında tahmin edilen ve 800 bin işçinin çalıştığı 65 adet kamu kuruluşunun hisselerinin satışı kararlaştırılmıştır. Bu kuruluşlardan 12 adeti de 1986-1987 arasında özelleştirilmiştir.

1986 yılında 5 yıllık bir özelleştirme programı açıklandı. 65 kamu kuruluşu ve bu kuruluşların yan kuruluşlarının bu programla satılması planlandı. 1987 Haziran'ına kadar 13 kuruluş satılmış ve bunlardan 56,8 milyar Frank gelir elde edilmiştir. Sonrasında askıya alınan özelleştirme programı 1993 yılında tekrar gündeme gelmiştir. 1984 yılında KİT'lerin Fransa ekonomisindeki payı %22,8 iken bu oran İngiltere'de %16,7, İtalya'da %20, Almanya'da %14 düzeyindedir.

Tablo 2. Fransa'da Özelleştirme

Tarih	Kuruluş	Hasılat (milyar Frank)
Kasım 1986	St. Gobain	8,2
Ocak 1987	Paribas	12,6
Nisan 1987	Credit Commercial de France	2
Mayıs 1987	Compaigne Generale d'Electricite	10
Mayıs 1987	Havas	2,5
Haziran 1987	Societe Generale	17
Haziran 1987	TFI (Televizyon İstasyonu)	4,5
	Toplam	56,8

1993 yılındaki yeni özelleştirme dalgasında beşi sigorta şirketi, dördü banka ve ikisi taşımacılık alanındaki 10 şirket özelleştirildi. 1994 yılında önemli kamu şirketlerinden otomobil şirketi Renault'un hisseleri halka arz edilmeye başlanmıştır. Bundan toplamda 8,8 milyar Frank gelir sağlanmıştır.

1995 yılında, tütün şirketi SEİTA, özelleştirilmiş olup 5,5 milyar Frank gelir elde edilmiştir. Fransa toplamda, 1989 yılında 81,7, 1994 yılında ise 61 milyar Frank gelir elde etmiştir.

Fransa'yı ayırt eden noktalardan biri de özelleştirmenin oldukça kapsamlı olmasıdır. Ayrıca, CORE grubu denen çekirdek gruptaki yöneticiler hisselerin fazla dağılmasını önleme görevi görmüşlerdir.

1.3.3.Almanya’da Özelleştirme

Batı Almanya, özelleştirme uygulamasında ilk defa 1957 yılında başlamış ve başarılı özelleştirme örnekleri verilmiştir. Batı Almanya’da özelleştirmenin temel amacı, sosyal piyasa ekonomisini geliştirmek ve gelir dağılımındaki adaletsizliği bir ölçüde de olsa çözüme kavuşturmak olmuştur. Bu esaslar çerçevesinde, önce maden sektöründe faaliyet gösteren bir anonim şirket olan Preussap özelleştirilmiştir. Hisse senetlerinin satışa sunulması sırasında bir kişiye en çok 5 adet hisse senedi satılması şeklinde bir sınırlama getirilerek, hisselerin daha çok kişi tarafından alınması sağlanmıştır. Nitekim 100.058.000 DM tutarındaki hisse senedi 26.119 kişiye satılarak başarılı bir özelleştirme uygulanması gerçekleştirilmiştir.

Batı Almanya, Doğu Almanya ile birleştikten sonra özelleştirme konusu iki yönlü olarak yürütmektedir. Batı’nın klasik Alman kuruluşlarında, örneğin Luftansa’da, özel kesime açılan paylar büyürken ya da Weba grubunda aynı yönde gelişmeler olurken; Doğu Almanya’nın Devlet girişimleri, bütün batı alemine açılmaktadır. Almanya, 1990 yılı itibariyle 10 milyar DM’lık özelleştirme yapmayı planlamıştır. Bu oluşumun yanında, özellikle bir KİT olan Volkswagen’in, İspanya’da Seat’ın ve Çekoslavakya’da Skoda’nın yönetimlerinde etkili olacak paylar satın alınmıştır. Bu da çok uluslu bir özelleştirme türü olarak ortaya çıkarmıştır.

Batı Almanya, Doğu ile birleştikten sonra, Doğuya ait dev ve hantal yapıdaki kamu işletmeleri, serbest piyasa ekonomisinin yapısına uyum sağlayabilecek ve Avrupa Topluluğu standartlarında işlev görebilecek seviyeye getirmek için farklı bir özelleştirme programı uygulamaya koymuştur. Bu uygulamalar ile, 1991 yılı Ekim ayının sonuna kadar, özelleştirilen devlet işletmelerinin sayısı 4337’yi bulmuştur. Bu satışlardan yaklaşık 15.1 milyar DM gelir elde edilmiştir. İşletmeleri satın alanların taahhüt ettikleri yatırımların tutarı 96,9 milyar DM’a ulaşmıştır. Doğu Alman şirketlerinin içinde buldukları yapılanmanın olumsuzluklarına rağmen, başarılı bir özelleştirme programı devam etmektedir.

Her ne kadar çevresel farklar büyük olsa da, iki Almanya’nın yaşadığı Treuhand deneyiminin Türkiye’deki özelleştirme çalışmaları açısından uyarlanabilecek yönleri bulunmaktadır. Ülkemizdeki özelleştirme yaklaşımlarını daha doğru değerlendirmek açısından bu deneyim konusunda bilgi sahibi olmakta büyük yarar bulunmaktadır.

Treuhandanstalt (THA, Treuhand), Doğu ve Batı Almanya’nın birleşmesinden hemen önce 1990 yılında Doğu Almanya’da kurulmuştur. Birleşmeden sonra bazı yapısal değişiklikler geçiren kurum dünyanın en büyük endüstriyel kamu kuruluşu olma özelliğini taşıyan dev bir holding şirketine dönüşmüştür. Şirketin ana görevi Doğu Almanya’daki kamu iktisadi kuruluşlarını ve eski Sosyalist Partininkiler de dahil olmak üzere, iktisadi kamu varlıklarını özelleştirmek idi. Bu amaçla kuruluş merkez ve

taşıra teşkilatı ile yan kuruluşları da dahil olmak üzere zaman zaman 4.000 kişiye ulaşan uzman bir ekip görevlendirmişti.

1990 yılından THA, devraldığı 8 bin devlet kuruluşunu reorganizasyonla 12 binin üzerinde şirket haline dönüştürmüş, faaliyeti tamamladığı 1994 yılına kadar bunlardan 11.242'sini özelleştirilmiştir. (İşletme bölümleri ve maden ruhsatları dahil edildiğinde 15.102). Devralınan şirketlerin %95'inin özelleştirilmesi ve bu şirketlerden zaman içinde yalnızca 1.170'inin, yani yaklaşık %10'unun başarısız olarak iflas etmesi THA'nın yaptığı özelleştirmelerin genel olarak başarılı olduğu şeklinde değerlendirilmektedir.

1994 yılında THA, Doğu Alman şirketlerinin özelleştirmesini tamamladıktan sonra, yapılan özelleştirme sözleşmelerinin takibi, danışmanlık hizmetleri vb. bazı birimleri dışında tasfiye edilmiştir. Halen mevcut olan Alman kamu şirketlerinin özelleştirilmesi ise Maliye Bakanlığı aracılığı ile sürdürülmektedir.

1.3.4.İspanya'da Özelleştirme

İspanya'da özelleştirme konusu 1980'lerin ortalarından itibaren kamu işletmelerinin özelleştirilmesi ile önemli hale geldi. İki dönemde inceleyebiliriz: Sosyalist Yönetim (1982-1996) ve Muhafazakar Yönetim (1996-2004).

GSYİH içindeki kamu girişimleri sektörü 1995 yılında %3'ten, 2002'de %1'e düşmüştür. OECD'nin verilerine göre, İspanya'nın özelleştirme programı 1990-2001 arasında 38,401 milyon dolara yükseldi. Bu rakamla, İspanya Avrupa'da dördüncü sırada yer almıştır.

- Sosyalist Dönemde Özelleştirme (1983-1996):

İspanya'da, Franko'nun 1975'te ölümünden sonra demokrasiye geçiş 70'lerdeki uluslar arası ekonomik resesyona denk geldi. Ekonomik ve siyasi dönüşümün koordinasyonundan sorumlu Ulusal Sanayi Enstitüsü demokratik geçişe öncülük etti ve bu kurum 1941 yılında Franko'nun diktatörlüğünde kurulmuştu.

1982 yılındaki genel seçimlerde Sosyalist İşçi Partisinin zaferi, Felipe Gonzalez'in liderlik ettiği Sosyal-Demokrat hükümetler dönemini başlattı. İlk hükümet, küresel reform politikaları ve sektörel düzenlemeler uyguladı. Bu uygulamalar, İspanya'nın Avrupa birliğine 1986 yılındaki girişinde önemli bir paya sahiptir.

İspanya'da firmalar daha çok küçük ve orta boy işletmelerden oluşmaktaydı. Bu yüzden, uluslararası arenada diğer Avrupa ülkeleri ile rekabet edebilecek, yeni piyasalar ve teknolojiler üretecek ve diğer İspanya şirketlerine öncülük yapabilecek firmalardan yoksundu. Bundan dolayı İspanya, büyük çapta sanayi kamu grupları yaratmaya çalıştı. Elektrik piyasasında güç santralinde güçlü durumdaki Endesa, tüm kamusal elektrik şirketlerinden yüklemeye güçlendirildi. Demir-çelik, alüminyum ve

elektronik sektöründe CSI-Acerilai, Inespal ve Inisel etrafında organize edildi. Aynı şey, petrol ve gaz şirketlerinde resmi olarak Ulusal Hidrokarbon Enstitüsü koordinesinde tek bir firma çatı altında (Repsol) İspanya'nın en güçlü sanayi kuruluşu olarak toplandı. Ayrıca, benzer şekilde, 3. büyük bankacılık grubunu oluşturmak için Argentaria içerisinde birleştirildi. 1985-1991 yılları arasında kamu yatırımları da arttı. Ayrıca, 3 büyük sektörde faaliyet gösteren, 1986'da İspanya Avrupa birliğine girdikten sonra kamudaki 3 büyük şirket; Repsol, Endesa ve Telefonica rekabete karşı korundu.

1985-1992 yılları arasında firmalar, küçük ve orta boy şirketler demokrasiye geçiş sürecinde millileştirildi. Bu firmaların yeniden yapılandırılması ana yatırımları büyük kısmını kapladı. Ardından, bu firmaların teknolojik gelişmelerini, ölçeklerini ve sinerjilerini sağlayacak yabancı firmalara satıldı. Örneğin, araba üreticisi SEAT ve kamyon üreticisi Enasa, Wolkswagen ve Iveco'ya satıldı.

1992 yılında İspanya, Avrupa Birliği Maastricht anlaşmasını imzaladı. 1994 yılında Elektrik Yasası ile elektrikte ilk bağımsız düzenleyici kuruluş kuruldu ve elektrik piyasasının liberalleştirilmesinin önünü açtı.¹³

Hükümet, özelleştirilmiş firmalardaki payını korumaya çalışarak çıkarlarını korumaya çalıştı. Bunun yanında, sosyalist yönetim hisse sahibi uygun grupları oluşturmak için özelleştirme programını kullandı.

1995'de, hükümet yeni bir yasa çıkardı. Kanun hükümete, öncü durumda özelleştirilmiş şirketleri elinde tutmak için bir araç sağladı: "Altın Hisse". Bu veto gücü sonraki muhafazakar hükümetler tarafından 1999 yılında Hollandalı KPN firmasının Telefonica'yı alma girişimlerini engellemek için kullanıldı.

- Muhafazakar yönetim altında özelleştirme (1996-2004):

Özelleştirme programı 1996 yılında seçimlerde Halk Partisinin zaferi ile radikal biçimde değişti. Yeni yönetim ile birlikte, hükümet hızlı bir özelleştirme sürecine girdi. Hükümet ilk iş olarak özelleştirme stratejisini oluşturan "Kamu Girişimlerinde Modernizasyon Programı"nı devreye soktu. Program, kamu girişimi olan şirketleri 4 grupta tekrar sınıflandırdı.

1.3.5.İtalya'da Özelleştirme

1992 yılında ekonomik kriz ortasında büyük ölçekli özelleştirme programı çıkarıldığı zaman, İtalyan kamu iktisadi girişimleri diğer OECD ülkelerine göre daha da büyüktü. Bu şirketler, özellikle 1950 ve 1960'lı yıllarda büyümeye önemli oranda katkı sağlamıştır. İtalya, 1995-1999 arasında özelleştirme sıralamasında OECD içinde başı çekiyordu. Özelleştirme gelirleri, 1992-2000 yılları arasında ortalama 12 milyar

¹³http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=546066

dolara ulaşmıştı. Bu da 2000 GSYİH'inin %1,1'ine denk geliyordu. 1999 yılında elektrik şirketi ENEL'in özelleştirilmesi o zamanın en büyük özelleştirmesi oldu.

1990'lı yıllarda İtalya'da kamu iktisadi şirketleri, ekonominin önemli birer parçasıydılar. Üç büyük şirket (IRI, ENI ve EFIM) 1992 yılında yarım milyona yakın insan istihdam ediyordu. Sonuçta, diğer AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında İtalya'daki kamu sektörü tüm ekonomik aktivitelerde hemen hemen en güçlü şirketlerdi.

1980'lerdeki konsolidasyona rağmen, kamunun finansal durumları son yıllara doğru bozulmaya başladı. En önemli olanları, Alfa Romeo'dan Fiat'a IRI ve ENI hükümetten büyük ölçekte yardım aldılar. 1987-1990 arasında hükümet yardımlarının düşmesi ile EFIM ve finansal olmayan IRI'nin durumu kritik hale geldi.

1992 yılında hükümetten parlamentoya sunulan çerçeve dokümanında özelleştirme için dört amaç belirlendi: i) ortak etkinliği geliştirmek; ii) piyasada rekabetin derecesini arttırmak; iii) sanayiye uluslar arası arenaya taşımak ve finansal piyasaları derinleştirmek; iv) kamu borçlarını düşürüp, mali gelirlerini arttırmak.

Bu çerçeve programından sonra İtalya'da 1993 yılının sonlarına doğru özelleştirme başladı. 1993 Kasımında hızlı biçimde 7 aylık sürede, üç ana banka ve ikinci en büyük sigorta şirketi INA satıldı. EFIM, ana hisselerini 439 milyon Euroya sattı ve savunma, uzaycılık ve trenyolu malzemeleri için Finmeccanica'ya transfer etti.

1.4. Doğu ve Güney Avrupa Ülkeleri

Hırvatistan, Şubat 2004'te yıl içinde 823 şirketin azınlık hisselerinin satışa çıkarılacağını ve ayrıca özelleştirme kurumunun üç ay içinde kapatılarak, kalan tüm devlet varlıklarının merkezi yönetime aktarılacağını duyurdu.

Özelleştirme sürecine sonradan giren ve bu süreci neredeyse yarılayan Bosna Hersek ve Sırbistan-Karadağ, küçük ölçekli özelleştirme çalışmalarını tamamlamak için hızlı hareket ediyor. Örneğin, Sırbistan'da devlete ait tüm mandıraların Haziran 2004'e kadar özelleştirilmesi planlanıyordu. Bunların çoğunda satış işlemleri gerçekleştirildi ya da yatırımcılarla anlaşmaya varıldı.¹⁴

Neredeyse bütün ülkelerde, arazi özelleştirmeleri, uygun olduğu ölçüde en önce başlatılan ve tamamlanan çalışmalar oldu. Bunu evlerin, perakende satış dükkanlarının ve küçük çaplı hizmetlerin özelleştirilmesi izledi. Bu safha başarılı kabul edilebilir.

SEE ülkelerinde kullanılan özelleştirme yöntemlerinin, işletmelerin daha iyi şekilde yeniden yapılanması ve verimliliğin artırılmasına yönelik çabalar üzerinde doğrudan etkili oldu. Bölge ülkeleri bu konuda çeşitli yöntemler kullanıyor. Arnavutluk, Hırvatistan, Makedonya ve Romanya, sermaye hisselerinin şirket yönetimi ya da çalışanları tarafından satın alınmasını (buyout) benimserken, BH ve Sırbistan-Karadağ,

¹⁴<http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/document/setimes/articles/2004/09/13/reportage-01>

çoğunlukla özelleştirme çeki olarak adlandırılan 'voucher' yöntemini kullandı, Bulgaristan doğrudan satış yöntemini tercih etti. Kosova'da ise halen çözümlenememiş olan ulus kurma sorunları ve geniş kapsamlı kurumsal reformlar dolayısıyla, kamu işletmelerinin özelleştirilmesinde 99 yıllığına kiralama yöntemine gidildi.

Özelleştirmenin bir diğer önemli özelliği de yabancı katılım. Bölgede bu konuda pek çok başarılı uygulama gerçekleştirildi. Örneğin Hırvatistan'ın en büyük ilaç firması olan Pliva, Danimarka'daki iştiraki Pliva Pharma Nordic'i, İzlandalı Pharmaco grubuna ait United Nordic Pharma şirketine sattı.

Diğer yandan ABN AMRO Capital, Citigroup Investments ve çeşitli özel yatırım fonlarından oluşan bir konsorsiyum, 1.2 milyar euro gibi rekor seviyede bir ödeme ile, Bulgaristan'ın en büyük mobil telefon operatörü Mobiltel'in %40 hissesini satın aldı. Şirketin çoğunluk hissesi ise, Avusturyalı üç özel yatırımcıya ait. Şubat 2004'te Bulgaristan Telekomünikasyon Şirketi, ABD'li yatırım fonu Advent International'ın iştiraki olan Viva Ventures tarafından satın alındı. Rumen Aurora bira fabrikasının %81.1 hissesinin, İngiltere merkezli bira üreticisi SABMiller tarafından satın alınması ise bir diğer önemli hareketti.

Bu arada Arnavutluk'un en büyük bankasının Avusturyalı bir alıcıya satışı ile birlikte Tiran hükümeti, ekonominin stratejik sektörlerinin özelleştirilmesine yönelik önemli adımlar atmış oldu. Aralık 2003'te Arnavutluk Tasarruf Bankası, yaklaşık 102 milyon euro karşılığında Raiffeisen Zentralbank Österreich AG'ye satıldı.

Dünyanın ikinci büyük çelik üreticisi LNM Holdings, Ağustos ayında BH'nin önde gelen çelik fabrikalarından BH Steel'in yüzde 51 hissesini satın aldı.

Tablo 3.Güney Avrupa Ülkeleri 2000-2003 Özelleştirme Gelirleri/ GSMH Yüzdesi

	2000	2001	2002	2003
Arnavutluk	1,7	2,1	0,1	0,2
Bosan Hersek	1,3	0,8	0,1	0,1
Bulgaristan	1,3	0,6	0,9	1,1
Hırvatistan	2,1	3,3	2,3	1,7
Makedonya	1,1	10,6	0,7	0,1
Romanya	0,6	0,6	0,1	0,2
Sırbistan	0	0	2,6	6,6
Karadağ				

Kaynak: Avrupa Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası

1.4.1.Bulgaristan'da Özelleştirme

1992-2001 yılları arasında ülkeye yapılan toplam yabancı yatırımın yaklaşık %32'si (1,448 milyon dolar) özelleştirme uygulamaları neticesinde sağlanmıştır. Mart 2002'de

yürürlüğe giren yeni özelleştirme yasası ile özelleştirme sürecinden Özelleştirme Ajansı ve özelleştirme sonrasındaki gelişmelerden Ekonomi Bakanlığı'nda faaliyet gösteren özel görevli bir birim sorumlu kılınmıştır. Ayrıca özelleştirme anlaşması imzalanması sonrasında anlaşma üzerinde değişiklik yapılması engellenmiştir.

Aralık 2001'de Özelleştirme Ajansı tarafından yapılan açıklamaya göre 2002 yılı içinde 349 kurumun özelleştirilmesi ve 748 milyon Bulgar Levası gelir sağlanmasının planlandığı ifade edilmiştir. Özelleştirme uygulamaları; kamu veya belediye mülkünün nakden özelleştirme, senetli özelleştirme ve tazminli özelleştirme olarak üç grupta toplanmaktadır.

Finans sektöründe faaliyet gösteren Devlet Sigorta Enstitüsü (DZI) Ağustos 2002'de yerel bir firmaya satılmıştır. Hükümet 2001 yılı Kasım ayında Bulgar Telekom'un özelleştirmesini yürütmek üzere Deutschebank ile yaptığı anlaşma çerçevesinde 2002 yılı içinde satış işlemlerini tamamlayarak politik güveni tazelemeyi hedeflemektedir. 24 Eylül 2002 tarihinde ihaleye Koç Bilgi Grubu ve Türk Telekom konsorsiyumu 235 milyon Euro (185 milyon Euro peşin), Viva Ventures Holding GmbH ise 250 milyon Euro (200 milyon euro peşin) teklif vermiştir. Sonuçta, ihale Viva Ventures firmasında kalmıştır.

Biochim Bank'ın kısa sürede özelleştirilmesi planlanmıştır. Dünya Bankasının bir alt kuruluşu olan Uluslararası Finans Kurumu (IFC) da bu bankanın hisselerine ortak olmak istediğini bildirmiştir. 42 hidroelektrik santrali ile Ulusal Elektrik Kurumu NEK'in otonom kuruluşlarının özelleştirme sürecinin kısa sürede sonuçlandırılması öngörülmektedir. DSK Bankası (eski Devlet Mevduat Bankası) ve yedi bölgesel elektrik dağıtım firmasının özelleştirme işlemlerinin de tamamlanması hedeflenmektedir. DSK Bankası Ekim 2003'de özelleştirilirken, yedi bölgesel elektrik dağıtım firmasının üçünün özelleştirilmesi tamamlanmıştır. Sekiz tane bölgesel doğalgaz dağıtım firmasının satış işlemleri devam etmektedir.

1.4.2.Hırvatistan'da Özelleştirme

Hırvatistan'da özelleştirme süreci, Nisan 1991'de Hırvat Özelleştirme Fonu'nun kurulması ve ilgili yasanın yürürlüğe girmesiyle başlamıştır. Özelleştirmeye hız kazandırmak ve daha etkin hale getirmek amacıyla 1994 yılında Ekonomi ve Özelleştirme Bakanlığı kurulmuş ve 1 Mart 1996 yılında kabul edilen Özelleştirme Yasası ile mevcut yasanın uygulamada sorun yaratan bazı maddeleri değiştirilmiştir.

1997 yılında Orta Avrupa ülkelerinde uygulanan özelleştirme modeli olan kupon ile özelleştirme programına başlama kararı alınmıştır. Savaş kurbanları bu programın hedef kitlesi olarak değerlendirilmiştir. Siyasi olarak özelleştirmeye hız vermeyi amaçlayan hükümetin önündeki en önemli engel %20'lerde olan işsizlik oranıdır. Bu

oranın özelleştirme nedeniyle %40'lara çıkmasından çekinen hükümetin özelleştirme alanında güvence vermekte çekingen davrandığı gözlenmektedir.

2001 yılı ilk üç ayın sonunda tamamlanan birinci faz'da, 1778 devlet işletmesinin özelleştirilmesi ile hedeflenen özelleştirmenin %76'sı tamamlanmış ve 5.3 milyon Kuna gelir sağlanmıştır.

Hükümet, Hırvatistan Post/Telekom'u 1 Ocak 1999 tarihli kararıyla, posta ve telekomünikasyon olmak üzere iki ayrı kısma ayırmış ve 1999 yılı sonunda, Hırvat Telekom (HT)'un hisselerinin %35'i 850 milyon dolara, 420 milyon dolar değerindeki %16'lık diğer hisseleri de 2001 yılı Temmuz ayında "Deutsche Telekom"a (DT) satılmıştır. Hırvat Telekom'un tamamının 2004 yılı sonunda özelleştirilmesi hedeflenmektedir.

Hırvatistan Petrol ve Gaz Grubu (INA) karlı bir kurum olmak için ciddi yapısal reformlar gerçekleştirmiştir. Parlamento kararıyla üç şirkete ayrılan INA Petrol ve Gaz Grubu'nun %25+1 hisse ile özelleştirilmesi için gerçekleştirilen çalışmalar onaylanmıştır.

Hırvat Elektrik Kurumu (HEP) de özelleştirilecek büyük kamu şirketleri arasındadır. En kısa zamanda özelleştirilmesi düşünülen bu kurumdan yaklaşık 20 milyar dolar özelleştirme geliri beklenmektedir.

Slavonska Banka - Osijek'in özelleştirilmesi işlemleri 1999 yılında, hisselerinin %68.8'inin EBRD ile Landes-und Hypothekenbank (Avusturya) tarafından satın alınmasıyla tamamlanmıştır. Privredna (4. büyük banka) ve Spiitska (3. büyük banka) sırasıyla Bayerisches Landesbank (Almanya) ile UniCredito (İtalya) tarafından 2000 yılı ilk yarısında satın alınmıştır.

Hırvatistan'ın önde gelen sigorta şirketi olan ve 75 milyon dolar sermayeye sahip Croatia Osiguranje'nın hisselerinin %77.5'inin en kısa zamanda özelleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Allianz (Almanya)'nın teklifi düşük olduğu için Triglav Osiguranja'nın ise (Slovenya) kanuni problemler vurgulanarak kabul edilmemiştir.

Uluslararası Finans Kuruluşu (IFC) Croatia Banka'nın satışını desteklemek amacıyla 6 milyon Euro (5.7 milyon dolar) kredi vereceğini açıklamıştır.

1.4.3.Ukrayna'da Özelleştirme

Ukrayna hükümeti, 1992 yılında çıkardığı bir yasa ile özelleştirme sürecini başlatmıştır. Bürokrasinin ağır işlemesi ve parlamentonun muhalefeti nedeniyle özelleştirme programının ilk iki yılında verimli sonuç alınamamıştır.

Kasım 1994'te, Toplu Özelleştirme Programı başlatılmıştır. Bu program çerçevesinde 1995 yılı sonuna kadar en az 8,000 orta ve büyük ölçekli işletmenin özelleştirilmesi öngörülmüştür. 1996 yılının ortalarına gelindiğinde ise Toplu Özelleştirme Programı çerçevesinde yaklaşık 3,500 işletme özel sektöre devredilmiştir.

Bu işletmelerin yaklaşık %40'ı tarım sektöründe faaliyet göstermektedir. 1996 yılında küçük ölçekli işletmelerin özelleştirilmesine hız verilmiş ve toplam 36,085 küçük ölçekli işletmenin özelleştirme işlemlerinin 1996 yıl sonuna kadar tamamlandığı görülmüştür.

Ukrayna'da özelleştirme programının başarısı için çeşitli önlemler alınmaktadır. İşletmelerin özelleştirme aşamasına geçişi için öngörülen sürenin kısaltılması bu önlemlerden birisidir. Özelleştirmenin en yüksek oranda gerçekleştirildiği alan ise ticaret ile perakende satış noktaları ve lokanta gibi işletmelerin yer aldığı hizmet sektörüdür.

12 Aralık 1996'da Ukrayna Parlamentosu yeni bir özelleştirme yasası kabul etmiştir. Bu yasa, özelleştirme sürecinde devletin kontrolünün artırılmasına imkan vermekte ve devlet mülkiyeti altındaki işletmelerin satışına ilişkin amaç, öncelik ve şartları hükme bağlamaktadır.

Tarım sektöründeki özelleştirme çabalarında diğer sektörlerle oranla daha az başarı elde edilmiştir. Bunun en önemli sebebi ise bu konuda siyasi uyum sağlanamamasıdır (Parlamento tarımsal arazilerin satışına karşı çıkmıştır). Özelleştirilmesi planlanan 200 büyük ölçekli işletmenin ancak 40'ı özelleştirilebilmiştir.

1999 yılı Ağustos ayında Devlet Başkanı, enerji üretim ve dağıtımını gerçekleştiren şirketlerin hisselerinin satışı konusunda bir kararname yayınlamıştır. Ancak, özelleştirmenin yeterince hızlı ilerlemeyişi, IMF ile sürdürülen görüşmelerin Eylül 1999'da çıkmaza girmesinin temel nedenlerinden birisini oluşturmuştur.

Aralık 1999'da Devlet Başkanı Leonid Kuçma, ülkedeki özelleştirmelerin hızlandırılması konusunda Bakanlar Kurulu, Devlet Mülkiyet Fonu ve benzeri kuruluşlar tarafından alınacak önlemlere ilişkin bir kararname yayınlamış ve özelleştirmelerin hızlandırılmasını istemiştir. Ocak 2000'de Bakanlar Kurulu devletin %25 hissesine sahip olduğu 200 tarımsal kuruluşun satışı konusunda bir kararname yayınlamıştır.

16 Mayıs 2000'de Meclise sunulan, Ukrtelecom'un özelleştirilmesine dair yasa Meclis'ten geçmiştir. Devlet mülkiyetinde yüzde 51 hisse kalırken ilk pakette sadece %25'lik hissesi satışa sunulurken yaklaşık 550 milyon dolar gelir elde edilmesi beklenmektedir. Şirketin toplam değeri yaklaşık 2.200 milyar dolar olarak beklenmektedir.

Cumhurbaşkanı Leonid Kuçma tarafından yayınlanan Kararname ile sadece %25'i devlet mülkiyetinde kalması planlanan elektrik dağıtım şebekelerinin tüm hisselerinin özel sektöre aktarılması öngörülmektedir. Buna göre Kiev, Zhytomyr, Kirovograd, Mikolayev, Rivne, Sivastopol ve Herson bölgesel enerji şirketleri özelleştirilecektir. Özelleştirme, Credit Suisse First Boston Bank danışmanlığında yürütülecektir.

Ayrıca, Ukrayna ülkenin 22.800 kilometrelik doğal gaz dağıtım sistemini, (% 49'luk kısmı Ukrayna devleti yönetiminde kalmak üzere) yabancı şirketlere açacaktır. Geri kalan %51'lik hissenin Rus Gazprom, İngiliz Shell, Fransız Gas de France, İtalyan ENİ ve Alman Ruhrgas şirketlerine önerilmesi beklenmektedir.

Ukrayna Parlamentosu "Devlet Özelleştirme Programı" yasasını 18 Mayıs 2000'de onaylamıştır. Söz konusu yasa 2000 - 2002 yıllarında yapılacak özelleştirmeleri kapsamakta olup, aynı zamanda özelleştirme programlarının üç yılda bir onaylanmasını öngörmektedir. Devlet bütçesine aktarılmak üzere, 2001 yılı içinde 1.5 milyar dolar, 2002 yılı için ise 1 milyar dolar özelleştirme geliri elde edilmesi öngörülmüştür. Bununla birlikte, 2001 yılında özelleştirmelerden elde edilen gelir yaklaşık 390 milyon dolar (2.1 milyar hrivnya) ile öngörülen rakamın üçte biri seviyesinde kalmıştır.

Ukrtelecom'un azınlık hisselerinin satışı özelleştirme programının da temel hedefini oluşturmaktadır. Ancak, Batılı yatırımcıların ilgisinin az olması ile birlikte Merkezi ve Doğu Avrupa'daki diğer telekom özelleştirmeleri Ukrayna'nın şansını azaltmaktadır.

1.4.4. Macaristan'da Özelleştirme,

1989 ve 1990'lı yıllarda Macaristan'da siyasi ve ekonomik durum barışçıl şekilde gelişti. Komünist sistemin yerine demokratik ve çoğulcu bir siyasal yapı geldi. Macaristan'da yaşanan özelleştirme de bu dalganın bir parçasıydı. Macaristan'da özelleştirme daha çok kamu mülkiyetinin satışı şeklinde gerçekleşti. Özelleştirme süreci de aslında diğer ülkelerle benzer şekilde gelişti. Ekonomide özel mülkiyetin yaygın hale getirilmesi, sermaye kıtlığının azaltılması, ekonominin etkinliğini ve rekabetçiliğinin artırılması, kamunun payının düşürülmesi, kamu harcamalarının azaltılması, yeni iş imkanlarının yaratılması gibi faktörler etkili oldu.

1990 yılında Devlet Mülk Ajansı kuruldu. Amacı, kamudaki girişimlerin geçişini yönetmek oldu. 1992 yılında kurulan Macaristan Devlet Holdingi hükümetin ekonomik amaçlarını gerçekleştirmede anahtar bir role sahip olmuştur.

1.4.5. Polonya'da Özelleştirme,

Polonya'da, Rusya ve Sovyetlerin kalanında olduğu gibi devletleştirme yapısı hakimdi. Örneğin, 1940'lardaki kollektif tarım girişimlerinden sonra, liderler sonunda kollektifleştirmenin çalışmadığını gördüler. Kişilere daha çok işlenebilir toprak verildi. Polonya'da stalinist sistem 1945-1956 arasında uygulandı. 1956'dan 1981'e kadar sistem değişmeden sürüp gitti. 1981 yılında kamu girişimleri, kamu girişimcilik kanunu altında faaliyet gösteriyordu. Bu kanunla üretici kaynakların mülkiyeti dağıtıldı. Bu kanun aynı zamanda, kamu girişimlerine yönetimde bazı otonomi sağladı.

1989 yılında komünist parti düştü ve Birlik hareketi liderleri yeni hükümetin oluşturulması için çağrıda bulundu. Amaçları, serbest piyasa ekonomisi ve kamu işletmelerinin özelleştirme zorunluluğu idi. Sonrasında yabancılara danışmanlık yapması için Yabancı Yatırım Devlet Kurumu oluşturuldu.

Balcerowicz Planı, Mazowiecki hükümetinin finans bakanı Leszek Balcerowicz tarafından formüle edilen ekonomi planıdır. Planda başlıca, enflasyonun kontrol altına alınarak istikrarın sağlanması, ekonominin yeniden yapılandırılması, fakirliğin önlenmesi, ücret kontrollerinin kaldırılması, birçok desteğin sağlanması, uluslar arası alanda paranın değerini koruması, uluslar arası ticaretin önündeki engellerin kaldırılması olmuştur. Plan, etkisini 1990 başında gösterdi. Bu yaklaşım ekonomiyi yeniden yapılandırdığı için şok terapisi olarak adlandırıldı.¹⁵

1989 yılında son komünist iktidarın da düşmesi ile Dayanışma hareketi yeni hükümeti kurdu. Hükümet, 1990 yılında hemen mülkiyet dönüşüm ofisini kurdu. Özelleştirme kanunu 1990 yılında kabul edildi. Kamu sahipliğindeki kurumların kamu girişimlerine çevrilmesi ilk adım oldu. Bu süreç ise; özelleştirme, sermayelendirme veya ticarileştirme olarak adlandırılabilir.

1.4.6.Rusya’da Özelleştirme,

1989 yılında Rusya, komünizmin çökmesi ile serbest piyasa ekonomisine geçiş süreci başlamıştır. Yapılan yapısal reformlarla 1990’lı yıllarda Rusya’da özelleştirme programı, bu sürecin bir devamı niteliğindedir.

Rusya’daki reformcuların ilk önceliği Rusya’da bulunan kamu girişimlerinin özelleştirilmesi idi. Ülkede piyasa ekonomisi yoktu ve girişimler özel şahsiyetine ve yönetimine geçtiği zaman başaramayacağı görüşü hakimdi.

Komünist Parti bunu başarmak için şu hususları belirledi:

- Yeni döneme gelir sağlamak
- Sanayide rekabeti yaratmak
- Etkinliği geliştirmek için girişimciliği yeniden yapılandırılmasını geliştirmek
- İşletmeleri Rusya’daki bazı sahiplere vermek
- Modernizasyon için ve girişimciliğin geliştirilmesi için yeni sermaye kaynaklarına kapıları açmak

Yeltsin’in ilk dönemlerinde özelleştirme Anatoly Cuhbais’in ellerindeydi. Özelleştirme programının başında Chubais vardı. İlk önce özelleştirme kurumunu kurdu. Planın ilk aşamasında özelleştirilen kurumların %40’a çıkarılmasına karar

¹⁵ <http://www.sjsu.edu/faculty/watkins/privpoland.htm>

verildi. 2. aşamada ise yönetimdeki kişilerin işletmelerin %51'ini satın alması sağlandı.

Tüm Ruslara, 10,000 rublelik vesika toplama hakkı getirildi. Kamu tasarruf bankası Sberbank'ın bunları toplama yetkisi verildi. 144 milyon nüfusa sahip Rus halkının, bu uygulamadan yararlanmıştı.

Komünizm döneminden sonra Rusya'da yeni bir zengin sınıf ortaya çıkmıştır. Bu zenginler daha çok devletten ucuza elde ettikleri şirketleri satın alarak Oligark denen yeni zengin sınıfı oluşturmuşlardır.

1.5. Orta Asya Ülkeleri

1.5.1. Kazakistan'da Özelleştirme

Kazakistan'da 1991 yılında başlayan özelleştirme süreci, "Mülkiyet Hakkında Kanun" ve "Özelleştirme Hakkında Kanun" çerçevesinde yürütülmektedir. Gerçekleştirilen özelleştirme uygulamaları sonucunda, 1991 yılında ekonomideki kamu payı %90 iken 2002 yılında bu oran %20'lere kadar düşmüştür. Sanayi, ulaştırma ve telekomünikasyon sektörleri dışında ekonomiye özel sektör hakimdir.

1994-2001 döneminde toplam 26,794 işletme özelleştirilmiştir. Ancak bu işletmeler arasında büyük ve orta ölçekli kuruluşların sayısı oldukça azdır. Örnek verilecek olursa, 2001 yılında özelleştirilen 1,556 kamu kuruluşunun 130 adedi orta ve sadece 1 adedi büyük ölçeklidir.

Yapısal reformların yetersizliği özellikle petrol sektöründeki özelleştirmeyi olumsuz olarak etkilemiştir. Devlete ait petrol şirketi KazMunaiGaz'ın kısmen de olsa özelleştirilmesi şu an için düşük bir ihtimal olarak görülmektedir. En son özelleştirilen işletme ise bakır üreticisi kamu şirketi olan Kazakhmys'tir.

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa Kazakistan'da özelleştirmenin tam olarak yüksek verimlilik oranlarına ulaşılmasını sağladığı söylenemez. Hizmet sektöründe de özelleştirmeden beklenen sonuç alınamamıştır. Ayrıca kamuoyunda, sağlık ve eğitim gibi alanlarda özelleştirme uygulamalarının, halkın bu hizmetlere erişimini kısıtlayıcı bir rol oynadığı düşünülmektedir.

Ülkede özelleştirme dört alanda yapılmaktadır: küçük ölçekli şirketler, genel özelleştirmeler, yarı özelleştirmeler ve tarım sektöründe özelleştirmelerdir. Ülkede aynı zamanda, çalışanların oturdukları ev ve çalıştıkları işyerinin hisse senetlerini satın almasına imkan tanımak açısından Kupon sistem geliştirilmiştir.¹⁶

1996 yılında yeni getirilen muhasebe standartlarının yanı sıra enerji sektöründe ilk büyük özelleştirme yapılmıştır. Bugün, sanayi, ulaştırma ve telekomünikasyon

¹⁶ <http://www.sbe.deu.edu.tr/adergi/2002sayi3PDF/tandircioglu.pdf>

sektörleri dışında ekonomiye özel sektör hakim durumdadır. Özel sektörün GSYİH içindeki payı ise %50'dir.

1991-1998 arasında 17,070 tesis ve 3,276 işletme özelleştirilmiştir. Bu dönemde devlete ait tüm perakende satış, lokanta ve hizmet noktaları özelleştirilmiştir. 1998 yılında özelleştirme geliri, 75 milyar Tenge'ye (950 milyon dolar) ulaşmıştır. Bunun büyük bölümü ise OKIOC (Kazakistan Uluslar arası Offshore Şirketi) %14,3'lük devlet payının Phillips Petroleum (ABD) ve Inpex Japonya şirketlerine 500 milyon dolara satılmasından kaynaklanmıştır. 1998 Kasım ayında Doğu Kazakistan Bakır ve Kimyasallar Tesisi 6,3 milyon dolara Samsung Deutschland GmbH'e satılmıştır. 1999 yılında Halık Bank'taki %16'lık devlet hissesi satılarak devletin payı %51'e indirilmiştir. Sonrasında özelleştirme uygulamaları oldukça yavaşlamıştır. 2000 yılında toplam özelleştirme gelirleri 65 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

1.5.2.Kırgızistan'da Özelleştirme

Kırgızistan, özelleştirme uygulamaları konusunda Orta Asya ülkeleri arasında en başarılı ülkelerden biri durumuna gelmiştir. Özelleştirme uygulamalarının, genellikle hizmet ve ticaret sektörlerinde faaliyette bulunan küçük işletmeler üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. 1992'de başlayan özelleştirme süreci ile ilk dönemde küçük işletmelerin ve hizmet kuruluşlarının önemli bölümü özelleştirilmiştir. 1998 yılı verilerine göre, ülkedeki küçük işletmelerin %96'sı özelleştirilmiştir.

1998 yılında Devlet Mülkiyet Ajansı tarafından orta ve büyük ölçekli işletmelerin özelleştirmesini öngören bir program ilan edilmiştir. Söz konusu program çerçevesinde 2000 yılına kadar Kyrgyz Telecom, Kyrgyzenergo ve Kırgız Hava Yollarının da aralarında bulunduğu 200 orta ve büyük ölçekli işletmenin "case-by-case" yoluyla özelleştirilmesi öngörülmüştür. Ancak, gerekli mevzuatın oluşturulamaması sonucu bu özelleştirmeler gerçekleşmemiştir. Kasım 2000'de ise Kırgız parlamentosu ülkenin stratejik öneme sahip kamu işletmelerinin özelleştirilmesine ilişkin yasayı kabul etmiştir. Bu yasa ile 2001 - 2003 döneminde ülkenin 10 en büyük ve 131 orta ölçekli sanayi kuruluşu ile turizm ve dinlenme amaçlı 126 sosyal altyapı kuruluşunun devlete ait hisselerinin açık artırma ile satışını öngörülmüştür.

Söz konusu yasa çerçevesinde özelleştirilmesi öngörülen başlıca kuruluşlar şunlardır:

- Kyrgyztelecom (Telekomünikasyon)
- Kyrgyzenergo (Enerji üretim ve taşıma)
- Kyrgaz (Doğal gaz)
- Kırgız Ulusal Hava Yolları

2002 yılında özelleştirme ve yabancı sermayeden sorumlu komisyon, enerji, telekomünikasyon ve hava taşımacılığı sektörlerinde devletin payının daha da

azaltılması ve ayrıca Issık-Kul Gölü çevresindeki kamuya ait turizm altyapısının da satışa çıkarılması için yeni bir plan ortaya koymuştur. Bu plana göre özelleştirme gelirlerinin %75'inin dış borç geri ödemeleri için ayrılması öngörülmüştür.

Özelleştirme uygulamalarını şu şekilde zaman dilimlerine ayırmak mümkündür:¹⁷

Özelleştirmede I. Etap (1991-1993); hukuki altyapı ve yeterli talep olmayınca özel Ödeme Aracı oluşturuldu. Toplam tutarı, 41 milyon Soma eşdeğerdir. Daha çok küçük işletmeler ve ticaret ve hizmetler sektöründen oluştu.

Özelleştirmede II. Etap (1994-1995); orta-büyük işletme, taşımacılık ve inşaat sektörü özelleştirildi. Kooperatifleşme başladı.

Özelleştirmede III. Etap (1996-1997); büyük işletmeler ele alındı. Tekelleşen kurumlar hedeflendi.

Özelleştirmede IV. Etap (1998-2000); monopol olan enerji, telekom, havacılık, dağcılık, yayıncılık ve tatil bölgeleri özelleştirildi.

Özelleştirme'de V. Etap (2001-2003); temel ekonomik kolların özelleştirilmesi, sanayi kuruluşlarının kontrol paketlerinin ve üretim yapılmayan yerlerin dağıtımı amaçlandı. Tatil bölgelerinin modernizasyonunun sağlanması gerekmektedir.

1.5.3. Türkmenistan'da Özelleştirme

Diğer geçiş ekonomilerinin aksine, bağımsızlıktan sonra göreceli olarak küçük ve zengin doğal gaz ve petrol yatakları ile desteklenen nüfusa sahip Türkmenistan'da, demokrasi ve Pazar ekonomisine geçişte zorlayıcı faktörlerin olmayışı, hükümetin serbest piyasaya geçişte "kademeli bir strateji takip etme" ve "yaparak öğrenme" altında ertelemesine neden olmaktadır. Nitekim ilk 10 yılda yapılan reformlar oldukça sınırlı düzeyde kaldı.

Hükümet giderek artan bütçe açıklarını kapsamlı bir özelleştirme programı ile gidermeye çalışmaktadır. Ocak 1992'de konutların özelleştirilmesinden başlanmış, bunu özel küçük ticari işletmelerin kurulmasına izin verilmesi izlemiştir. Tarım alanındaki öncelikli uygulama boş kolhoz arazilerinin bir bölümünün 10 yıl süreyle çiftçilere kiralanması şeklinde olmuş, sanayide ise 160 fabrika işçilere kiralanmıştır. 10 yıllık özelleştirme programı, büyük sanayi kuruluşları ile kolhoz ve sovhozları kapsamaktadır.

Özelleştirme süreci Ekonomi Bakanlığına bağlı olan Devlet Mülk ve Özelleştirme idaresi tarafından yürütülmektedir. Kısa dönem planları arasında gaz, petrol, iletişim, enerji sektörü ve tarım sektöründe devletin rolünün devam edeceği şeklindedir. Bunlar ekonominin %80'ini oluşturmaktadır. Genel özelleştirme yasası, 1992 yılında geçti.

¹⁷<http://www.akademikbakis.org/pdfs/9/kurman.doc>

Türkmenistan'ın ikinci önemli özelliği de ekonomisini piyasa ekonomisi haline getirmesidir.¹⁸

1994 yılında yapılan bir düzenleme ile 500'den az çalışana sahip şirketlerin tümünün 1999 yılına kadar özelleştirilmesi öngörülmüş, daha büyük şirketlerin hisselerinin %51'inin de beş yıl içerisinde satılması kararlaştırılmıştır.

1995 yılından bu yana toplam 2000 işletmenin özelleştirilmesi yapılmıştır. 1996 yılında ise daha çok tarım sektöründeki şirketlere ağırlık verilmiştir. Tarım bakanlığının 6 departmanı üretim birliğine dönüştürülmüş ve bunlara bağlı 600 işletme özel mülkiyete geçirilmiştir.

Ocak 1998'de hükümet Yabancı Yatırım Ajansı çatısı altında özelleştirme merkezi kurarak bu kuruluşa 18 büyük devlet işletmesinin özelleştirilmesi ile görevlendirmiştir. 1998 yılında Başkan Niyazov yayınladığı kararname ile tarımsal sanayi sektörünü özelleştirmeye açmıştır.

1999 yılında ise orta ölçekli işletmelerin özelleştirilmesine başlanmış ve 23 işletme özelleştirilmiştir. Bu işletmelerin değerleri ise 4000-20,000 dolar arasında değişmiştir. Türkmenistan'da yapılan tüm özelleştirmelere karşın devletin ekonomideki ağırlığı hala devam etmektedir.

1.5.4.Azerbaycan'da Özelleştirme

Özelleştirme çalışmaları Cumhurbaşkanlığına bağlı 1992'de kurulan Devlet Emlak Komitesi tarafından yürütülmektedir. 1993 yılında çıkarılan Özelleştirme Kanununa göre alıcı olarak katılabilecek olanlar; tesisin çalışanları, ülke vatandaşları, devlet müessesesi-birliği ve işletmesi olmayan hukuki şahısları, sermayesinin %25'inden fazlası devlete ait olmayan tüzel kişiler, yabancı özel ve tüzel kişiler olarak belirlenmiştir. Özelleştirilemeyecek sektörler ise; petrol, doğalgaz, sanatsal mekanlar ve madenlerdir.

Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in 1995 tarihindeki fermanı uyarınca 1995-1998 arası "Devlet Mülkiyetinin Özelleştirilmesinin Devlet Programı" eklerine göre gerçekleştirildi.

Ocak 1998 itibariyle özelleştirilmiş küçük işletme sayısı 13.000'i geçmiş ve toplam küçük işletme sayısının %90'ına yaklaşmıştır. 2000 yılı başlarında ulaşım araçları makine ve tesisatları dahil 21,544 işletme özelleştirilmiştir. Bunlardan toplam 211 milyar Manat gelir sağlanmıştır. Büyük ve orta boy işletmelerde "Altın Hisse" uygulamasına da başvurulmuştur. Altın Hisse şartı devlete işletmelerin yönetim kurullarının ¾ çoğunlukla alacakları kararları veto etme hakkı tanımaktadır.

¹⁸ <http://www.sbe.deu.edu.tr/adergi/2002sayi3PDF/tandircioglu.pdf>

Azerbaycan'da ayrıca, vatandaşlar ve yabancılar özelleştirmeye çeklerle katılabilmektedir. Ancak yabancıların ayrıca, özelleşme opsiyonu almaları gerekir.

Azerbaycan'da halen özelleştirme ile ilgili karmaşıklık devam etmektedir. 2000 yılında özelleştirme politikası değiştirilmiş, Emlak Komitesi lağvedilmiş ve yerine Emlak Bakanlığı kurulmuştur.

1.5.5 Pakistan'da Özelleştirme,

Pakistan'da Müşerref 23,8 milyar dolarlık özelleştirme yaptı. Pervez Müşerref'in 6 yıllık yönetimi altında 1550 milyar Rupilik değerinde 1999–2007 yılları arasında 1,550 Rupilik özelleştirme geliri sağlandı. Kasım 2007'de Başbakan Shokut Aziz özelleştirmede 417 milyar Rupi (6,41 milyar dolar) kazandığını açıkladı.¹⁹

Habib Bank Ltd. %51'i Agha Kaan Fonuna 22 milyar rupiye satıldı. Toplam hisseleri ise 570 milyar rupiden fazlaydı. Diğer büyük banka da United Bank Limited 13 milyar rupiye satıldı. Bu iki bankanın satışı Pakistan tarihinin en büyük finansal skandalı olarak kaldı. Pakistan'ın Telekom Şirketi Dubai merkezli Aitsalat'a 157 milyar rupiye (2,59 milyar dolar) satıldı. Karachi Elektrik Kurumu 16 milyar rupiye satıldı. Ancak bu özelleştirme başarısız olunca tekrar Elektrik Kurumu tekrar millileştirildi. Müşerref Yönetiminde, 2006–2007 yılları arasında 2,5 milyar dolar özelleştirme geliri sağlandı.

Müşerref hükümeti, 2006–2007 arasında 2,5 milyar dolar kazandı. Eğer planlanan Karaçi'deki çelik tesislerinin özelleştirilmesine yüksek mahkeme engellemezse, hükümet tüm kuruluşları satabilir. 2008 yılında Özelleştirme Komisyonu; Pakistan trenyolları, Pakistan Uluslar arası havalimanı, Kamu sağlık Kurumu, Petrol ve Gaz Geliştirme Kurumu, Kuzey ve Güney Sui Gaz şirketi, Faysalabad ve Peşaver Elektirk Kurumu, Ulusal Gübre Kurumu, Kasım Limanı, Sivil Havacılık Kurumu, Karaçi Limanını, Piriç İhraç Kurumu, Pamuk İhraç Kurumu ve İslamabad Fuar Merkezi'nin özelleştirileceğini duyurdu.

Ancak, Pakistan'da özelleştirmenin faydaları görülemedi. 1991 yılında 23,3 milyar dolar olan borç, 2008 yılında 45 milyar dolar çıkmıştır. İç borçlar artarken sefalet de arttı. Tahminlere göre Pakistan nüfusunun %45'i yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. 1981-1991 arası ortalama büyüme %6,7 iken özelleştirmelerin yapıldığı 1991-2001 arasında Pakistan ekonomisi ancak %4.4 oranında büyüme gösterdi.

Özelleştirmenin ilk etkisi işçi sınıfında görüldü. Kurumların satıldığı 15 yıl içerisinde 400,000 kişi işsiz kaldı. Birçok özelleştirilen kurum sözleşme sistemi ile çalışıyor. Çalışanların özellikle kadın çalışanların çoğu kayıtdışı sektörde çalışıyor.

¹⁹ <http://www.asia-pacific-action.org/node/69>

Özelleştirme süreci aynı zamanda kartelleşmeyi de beraberinde getirdi. Son 10 yılda 5 büyük kartel kuruldu. Bunlar sırasıyla;

- 10 petrol şirketinin oluşturduğu petrol karteli
- 4 şirketin oluşturduğu komisyonculuk karteli
- 3 şirketten oluşan cep telefonu karteli
- 24 şirketten oluşan şeker karteli
- 10 şirketten oluşan çimento karteli

Pakistan'daki özelleştirme süreci, ticari birlik hareketlerinin de zayıflamasına yol açtı. Üyelikler düştü. 80'lerin başında kayıtlı üye sayısı 870,000 iken, 2007'de bu rakam 296,250'ye düştü.

1.5.6.Özbekistan'da Özelleştirme,

Özbekistan'daki özelleştirme süreci Başkan İslam Kermimov'un formüle ettiği şu beş prensibe dayanmaktadır:

- Ekonomi siyasetten önce gelir.
- Reformların ana kurumu devlettir.
- Öncelik kanun yapmaya ve yasalara sadakattir.
- Taraftarlık güçlü bir politikayı gerektirir.
- Piyasa ekonomisine geçiş evrimsel anlamda olmalı.

Bu stratejiye dayanan özelleştirme politikası, genel özelleştirme sürecini şiddetlendirdi. Özelleştirmenin ilk dalgasında gelecek bir adım olan büyük ölçekli özelleştirmelere ilerlenemedi. 1996 yılındaki özelleştirme baskısı, sanayi kuruluşlarının sahiplerinin kontrolünde yapılan bir şey değildi. 1998'de Özbekistan, büyük sanayi kuruluşlarını özelleştirmek için uluslar arası duyuru yaptı. Ancak sadece bir kimya fabrikası satıldı. 1999'da ülkenin en büyük fabrikalarından biri ve potansiyel olarak en karlı kuruluşu Almalık bakır fabrikası satışı iptal edildi. Büyük ölçekli özelleştirmelerin çoğu yavaş işliyor. Burada, özelleştirme sürecini yavaşlatan birçok neden var: gerçekçi olmayan fiyat beklentileri, zor yatırım koşulları, konvertibl olmayan yerel para birimi ve emtia fiyatlarındaki çökme.²⁰

1.6. Güney ve Doğu Asya ülkeleri

1.6.1.Japonya'da Özelleştirme,

1980'lerde Japon özelleştirmesi, 1984 yılında kabul edilen özelleştirme yasasına dayanmaktadır. Özelleştirilen üç ana kamu kurumu şu şekildedir.

²⁰ http://www.ca-c.org/online/2003/journal_eng/cac-05/23.kaxeng.shtml

- Japon Tütün ve Tuz Kamu Kuruluşu: Kurum büyümede, tütün üretiminde ve tütün ürünlerinde monopol durumundaydı. Hükümetin özelleştirmesi tütün artışındaki monopolün korunmasını da içeriyordu ancak tütün ithalinde özel şirketlere daha çok imkan sağlandı.

- Nippon Telegraf ve Telefon:

- Japon Ulusal Demiryolları: Hükümet, işletmeyi 7 blok halinde sattı. 6'sını yolcu şirketlerine ve biri de yük şirketine verdi. Hükümetin burada payı kalmadı.

2001 yılında iş başına gelen hükümetin en büyük sınavı Posta Hizmetlerinin özelleştirilmesi olmuştu. Posta hizmetlerinin önemi ise; birincisi, posta müdürleri yerleşim yerlerinin önemli oy yönlendiricileri olmasıdır. İkincisi ise, bankacılık ve sigortacılık işlemlerini de yapmalarıdır. Posta idaresinde toplam 3,2 trilyon dolar mevduat bulunmaktadır.

1.6.2.Çin'de Özelleştirme

Komünist Çin'de ekonomik reformlar 1970'lerin sonlarında başladığından beri Çin ekonomisi son zamanlardaki önemli büyümelerinden birini tecrübe etti. Çin'in ekonomik büyümesi, özel girişimciler tarafından yürütüldü. Mülk hakkını koruma Çin Anayasasında Mart 2004'ten beri bulunmamaktadır.

Kamu girişimleri, piyasada rekabetçi yapısını kaybetti. Çin'in kamu şirketleri toplumdaki tüm insanların sahipliğinde olmasına rağmen Devlet Hisseler Ajansı tarafından kontrol ediliyordu. Ancak, Çin'de özelleştirme istenen düzeyde olmadı. İlk önce istihdam hacmi üzerinde negatif etki yarattı. Özelleştirme ile fiyat endeksleri düştü.

Çin'in özelleştirmeden sağladığı gelir 2000 yılında 10,2 milyar dolar iken 2007 yılında toplam gelirleri ise 71,5 milyar dolara çıkmıştır.

Tablo 4. Çin'in 2000-2007 toplam özelleştirme gelirleri

Yıl	Toplam Gelir (milyon dolar)	Yıl	Toplam Gelir (milyon dolar)
2000	10,251	2004	4,121
2001	957	2005	14,086
2002	1,597	2006	50,355
2003	6,061	2007	71,531

2000 yılında Enerji sektöründe faaliyet gösteren Petrochina, 2.890 milyon dolara, Telekom sektöründe ise Çin Birleşik İletişim şirketi 5.653 milyon dolara satılmıştır. 2001 yılında ise özelleştirme yapılmazken 2002 yılında ise Çin Telekom 1.430 milyon dolara satılmıştır.

2003 yılında Çin Hayat sigortası Ltd. (3,021 milyon \$), Yangtze Elektrik Güç İstasyonu (1.200 milyon \$) ve Çin İletişim Bankası (2.100 milyon \$) satılmıştır. 2005 yılında daha çok banka özelleştirmelerine ağırlık verilmiştir. Çin Merkez Bankası'nın %10'luk hissesi 3,1 milyar dolara satılırken, Çin Yapı Bankası'nın %9'u 3 milyar dolara satılmıştır.

2006 yılında ise yapılan büyük özelleştirmeler sırasıyla; Dagin Demiryolları Ltd 1,9 milyar dolar, Guangse demiryolları 1,3 milyar dolar.

1.6.3. Hindistan'da Özelleştirme

Hindistan'da özelleştirme genellikle negatif yatırım veya özsermayeden yoksun bırakma olarak adlandırılmaktadır. Hükümet 40 tane özelleştirmeyi, kurumları %1-%40 oranları arasında hisseler şeklinde satmıştır. Ancak hiçbir şirkette kamunun kontrol ettiği hisse sayısı %51'in altına düşmedi. Buna göre, özelleştirme programı ülke içi yeni bir olgudur. Burada, 1991'de başlayan federal bütçeye odaklanan bir makro ekonomik istikrar programını içerir ve tarım, finansal sektör, ticaret ve sanayi sektörlerini kapsayan ekonomik reformlar sürecinin bir parçasıdır. Sanayinin düzenlenmesinde ana eleman 1991 Haziran'ında çıkarılan Sanayi Politikası Kanunu idi. Bununla kamunun yer aldığı sektör sayısı 17'den 8'e düşürüldü.

Hindistan'da 2000 yılında Modern Yiyecek Şirketi 33 milyon dolara özelleştirilmiştir. 2001 yılında en büyük özelleştirme Bharat Alüminyum Şirketinde yapılırken (184 milyon dolar), ardından 19 Otel ile birlikte Hindistan Turizm Geliştirme Kurumu 99 milyon dolara satılmıştır. Üçüncü olarak ise 97 milyon dolara Hutchison Essar South Ltd. şirketi özelleştirilmiştir.

2002 yılında ise en fazla özelleştirme geliri 820 milyon dolar ile VSNL satışından gelmiştir. Ardından petro kimya şirketi IPCL Hindistan petro kimyasallar şirketi 331 milyon dolara, petrol şirketi IBP 256 milyon dolara özelleştirilmiştir.

2003 yılında en büyük özelleştirme 350 milyon dolar ile iletişim sektöründe Reliance Communication Ltd olurken ardından ise 250 milyon dolar ile otomobil şirketi Maruti Udyog Ltd özelleştirilmiştir.

Hindistan, 2000'den sonraki en büyük özelleştirmesini 2004 yılında gerçekleştirmiş ve Ulusal Gaz Şirketi ONGC'yi 2,3 milyar dolara satmıştır. Aynı yıl içerisinde diğer bir önemli özelleştirme de 592 milyon dolar ile Ulusal Termal Güç Şirketi satılmıştır.

1.7. Afrika Ülkeleri;

1.7.1. Sub Sahara Ülkeleri

2004-2005, Sub Sahara Afrikası 23 uygulamadan 975 milyon dolar gelir elde etti ki bu da tüm gelişen ülkelerdeki özelleştirmelerin sadece %1'i civarındadır. 2000-2003 arasında ise bu oran %3 idi. Nijerya, tek başına toplam özelleştirmenin %70'ini yaptı.

Buradaki 25 yıllık liman imtiyazı da özelleştirmenin büyük bölümünü oluşturdu. Tanzanya ve Gana, birlikte %12'lik paya sahiptir. Bu ülkelerde ise daha çok telekomünikasyon sektöründe özelleştirme yapıldı. Kalan ülkeler ise Sudan, Kenya, Rwanda, Güney Afrika ve Madagaskar'dan oluşmaktadır. Bu ülkelerin çoğu ise telekomünikasyon sektöründe özelleştirme yapmıştır.

Bu gelişmekte olan ülkelerin özelleştirme yaptıkları sektörlerin analizini yaptığımız zaman, yaklaşık tüm özelleştirmenin %90'ının oluşturan 3 sektör bulunmaktadır. Bunlar; altyapı (telekom, elektrik, doğal gaz, ulaştırma ve su), finans (banka, sigorta ve diğer finansal hizmetler) ve enerji (petrol, doğal gaz ve diğer hidrokarbonları arama ve çıkarma) sektörleridir. 2000-2003 ve 2004-2005 arasında toplam değer içerisinde altyapının payı %55'ten %42'ye düşmüştür ve enerjinin payı %15 düzeyinde kalırken finansal sektörün payı %19'dan %30'a çıkmıştır.²¹

2000-2005 arasında, Sub-saharan Afrika ülkelerinde özelleştirmeden sağlanan gelir 11 milyar dolara yükselmiştir. Toplam 960 işlem, bölgedeki 37 ülkede sonuçlandı. Bu rakam, Avrupa ve Orta Asya ve Latin Amerika bölgesinden sonra 3. en yüksek seviye konumundadır. Ancak, bunlardan %70'i düşük değerli firmalardan oluşmaktadır. Güney Afrika, Nijerya, Gana ve Zambiya'dan oluşan dört devlet en büyük katkıyı yapan ülkelerdir. Sadece Güney Afrika özelleştirme gelirleri açısından bölgenin %40'dan fazlasını oluşturmuştur.

Table 5. 1991-2001 Afrika'da özelleştirme kayıtları

Country	İşlem sayısı	Satış Değeri (milyon dolar)	Share of total SOEs divested
Angola	57	6	...
Benin	28	49	38%
Burkina Faso	23	9	32%
Burundi	38	4	...
Kamerun	48	244	28%
Cape Verde	42	53	...
Côte d'Ivoire	82	622	55%
Etiyopya	10	410	6%
Çad	35	12	...
Gabon	1	...	6%
Gambia	17	2.4	85%
Gana	181	936.5	69%
Gine	31	45	27%
Güney Afrika	8	3151	...

²¹ http://www.africa-union.org/root/UA/Newsletter/EA/Vol.%201,%20No.%202/Pamacheche_Koma.pdf

Gine Bissau	25	0.5	64%
Kenya	189	381	79%
Kongo (Brazzaville)	65	50	...
Kongo (Kinshasa)	5	...	4%
Lesotho	10	6.5	20%
Madagaskar	61	16.9	33%
Malawi	11	53.2	44%
Mali	59	67.4	92%
Merkez Afrika Cumhuriyeti	18	...	50%
Moritanya	19	1.2	20%
Mozambik	474	135	39%
Nijer	10	1.8	18%
Nijerya	30	893.5	6%
Rwanda	1	...	3%
Senegal	39	415	23%
Sierra Leone	8	1.6	31%
Sudan	32
Tanzanya	199	287	53%
Togo	49	38	89%
Uganda	102	174	79%
Zambiya	253	828	90%
Zimbabve	6	217	10%
Toplam	2270	9111.9	Ortalama: 40%

Kaynak:Dünya Bankası Özelleştirme Veritabanı, 2002; WDI veritabanı 1991-2000; IMF ülke raporu, 1998-2002;

1.7.1.1. Güney Afrika'da Özelleştirme,

Son 20 yıldır, Güney Afrika'da en önemli konular arasında özelleştirme yer almaktadır. Kamu sektörü, tarihsel durumdan kaynaklanan şekilde GSYİH'in büyük bölümünü elinde tutmaktadır. Güney Afrika Trenyolları ve Liman İşletmeleri gibi sadece kamu tarafından sağlanmaktadır. Hükümet, parastatal denem kamu kurumları oluşturdu. Bazı ana parastatallar şu şekildedir:

- ESKOM (Elektrik Arz Komisyonu): Elektrik Üretimi ve dağıtımı yapar. 1920'lerde kuruldu.

- ISKOR (Demir Çelik Kurumu): 1920'lerde kuruldu.

- FOSKOR(Fosfat Geliştirme Kuruluşu): Madencilik ve gübre için fostat minerallerini geliştirir.

- SASOL (Güney Afrika Kömür, Petrol ve Gaz kurumu): SASOL öncelikle kömür ve sentezlenmiş gazolin üretmektedir. Özellikle sentezlenmiş gazolin üretimi Güney Afrika üzerindeki petrol ambargosuna karşılık üretilmektedir.

- SOEKOR (güney Petrol arama Kurumu):

- Posta Hizmetleri: Posta hizmetleri aynı zamanda telefon hizmetleri sağlayan parastatalları desteklemektedir.

- SABC (Güney Afrika Yayın Kuruluşu)

- ARMSCOR (Silahlandırmayı geliştirme ve üretme kurumu): kurum, küçük askeri araçlar, mühimmat, askeri araç ve askeri aletlerin geliştirilmesi ve yönetiminden sorumludur.

- SAA (Güney Afrika Havayolları)

FOSKOR, SASOL ve SOEKOR, 1940 yılında Sanayi Geliştirme Kurumu tarafından kuruldu. Bu kurumlar, ikinci dünya savaşında yerel sanayiye kurmak ve dış kaynaklara bağımlılığı azaltmak için tasarlandı.

Güney Afrika'da kamu sektörünün ekonomik hacmi çok büyüktü ve henüz tanımlanmamıştı. 1980'lerde Güney Afrika'da kamunun ağırlığı ülkenin fiziksel sermayesinin %40'ına eşdeğeri.

Güney Afrika'daki ekonomik sistemin adı Korporatizm idi. Korporatizm, birçok sanayide kamu düzenlemelerinin yoğun olması ile özel girişimi ve özel gelişme projelerinde kamu sahipliğini ifade etmektedir. Bu, ulusal hareket içerisinde kolektivizm güçlü bir elemanı idi.

1980'lerde Ulusal Parti, önceliği ithal ikamesine dayalı gelişme ve ihracat merkezli sanayinin kurulmasına verdi. Silah sanayi gibi bazı sanayilerde kamu girişimleri devam etti. 1980'lerin sonlarına doğru hükümet aralarında ESKOM, ISKOR ve FOSKOR'unda bulunduğu birçok ana KİT'lerin özelleştirileceğini duyurdu.

1994 yılında Ulusal Birlik Partisi hükümeti başa geçti ve bazı küçük kamu girişimleri tamamı özelleştirildi.

2000-2007 yılları arasındaki özelleştirmelere bakıldığında zaman ise, 847 milyon dolarlık gelir elde edilmiştir. Bu dönemde en yüksek özelleştirme geliri, 2003 yılında özelleştirilen Güney Afrika Telkom şirketinden (485 milyon dolar) elde edilmiştir. Ardından 2002 yılında özelleştirilen SAFCOL (72 milyon dolar) ve Denel Uzaycılık ve donatım firmalarından (54 milyon dolar) gelmiştir.

1.7.1.2. Nijerya'da özelleştirme

Nijerya'da özelleştirme programı, resmi olarak İbrahim Babangida (1985-1993)'nin Yapısal Düzenlemeler Programının bir parçası olarak 1998 yılında özelleştirme ve ticarileştirme talimatnamesi ile tanımlandı. Alınan karar ile 111 kamu girişiminin özelleştirilmesi ve 34 girişimin ticarileştirilmesi için Dr. Hazma Zayyed başkanlığında özelleştirme teknik komitesi (TCPC) kuruldu.

1993 yılında TCPC, listede yer alan 111 girişim dışında 88 firmanın özelleştirilmesinde final raporları doğrultusunda sonlandırıldı. Federal Askeri hükümet

1993 yılındaki kamu girişimleri bürosu kanunu feshedilerek 1998 yılında özelleştirme programını uygulaması için büroyu yürürlüğe soktu.

1999 yılında federal hükümet kamu girişimleri kanunu yürürlüğe koydu. Bu kanunla, özelleştirme konusunda Başkan yardımcısının başkanlığında bir Ulusal Konsül kuruldu.

2000-2007 yılları arasındaki Dünya Bankası verilerine göre, Nijerya’da toplam 6,4 milyar dolarlık özelleştirme geliri elde edilmiştir. En yüksek gelir 2005 yılında 1,1 milyar dolarlık değeri ile APAPA liman işletmelerinden elde edilmiştir. İkinci sırada ise 750 milyon dolarlık özelleştirme geliri ile 2006 yılında özelleştirilen Nijerya Telekomünikasyon şirketi (NİTEL) yer almaktadır. Diğer yüksek özelleştirmeler ise sırasıyla; Sunti Şeker Ltd. (427 milyon dolar), Yükselen Piyasalar Telekomünikasyon Hizmetleri (EMTS) (400 milyon dolar, Batı Afrika rafineri şirketi Ltd. (353 milyon dolar), Lagos uluslar arası fuar kompleksi (327 milyon dolar) ve Egbin enerji santrali (280 milyon dolar) yer almaktadır.²²

1.7.2. Kuzey Afrika Ülkeleri

Kuzey Afrika ekonomisi, 2007 yılında %5,3, 2008 yılında ise ortalama %5,8 oranında büyüme gösterdi. 2009’da önemli oranda yavaşlayacağı 2010 yılında ise biraz artarak %4,1 oranında büyüyeceği öngörülmektedir.

En yüksek büyüme oranları; Mısır (%7,2), Libya (%6,5) ve Fas (%5,7)’da görüldü. Moritanya ve Tunus’ta ise daha sakin şekilde %5’den aşağı oranda yükseldi. Ağır işleyen hidro-karbon sektörü Cezayir ekonomisinin %3,3 oranına düşmesine neden oldu. Tüm Afrika ekonomileri 2009 yılında daha yavaş şekilde büyüyecek. Cezayir ve Libya’daki %3’lük büyüme daha çok petrol fiyatlarındaki düşüşle ilgili olmakla birlikte, Mısır’ın düşük turizm, Süveyş Kanalı gelirleri ve diğer ihraç mallarının gelirlerindeki düşüşten kaynaklanmıştır.²³

2000-2007 yılları arasında özelleştirme gelirlerine göre, en fazla özelleştirme geliri sağlayan ülke 10,6 milyar dolar ile Mısır olmuştur. Ardından 7,9 milyar dolar ile Fas ve 3,1 milyar dolarlık geliri ile Tunus gelmektedir.

Tablo 6. Kuzey Afrika’da 2000–2007 arası özelleştirme gelirleri

Ülke	Özelleştirme Geliri (milyon dolar)
Mısır	10,633
Fas	7,921
Tunus	3,168

²² <http://www.dawodu.com/otive2.htm>

²³ <http://www.africaneconomicoutlook.org/en/outlook/macroeconomic-performances-in-africa/economic-growth/north-africa/>

Ürdün	1,805
Cezayir	1,541
Irak	1,250
Umman	852
İran	3580
Lübnan	236
Yemen	234
Libya	205
Suriye	70

1.7.2.1. Mısır'da özelleştirme

1952 devriminden sonra, Mısır hükümetinin ekonomideki rolü önemli oranda artmıştır. Hükümetin iş dünyasında yer alması demir ve çelik, inşaat ve bakır şirketlerinde başladı. 1956 yılında 258 sayılı Kanunu ile hükümet, özel şirketleri ve Süveyş Kanalını devletleştirmeye başladı. Kamu projeleri fikri 1957 yılında çıkarılan 20 sayılı Kanun ile enstitü kurulması olarak çıkarıldı. Bu kurumun amaçlarından biri de, kamu ekonomik projelerini tekelleştirmek ve ekonomik faaliyetlerdeki kamunun fonlarını kullanmak için planlar hazırlamak olarak belirlendi. 1952 yılında özel sektör ekonomideki toplam yatırımların %70'ini kendisi yaptı. Kamu sektörü ise hemen egemenliğini sağlamaya çalışarak 3 yıl içerisinde oranını %80-90'a çıkardı.

1974 yılında başlayan sağlıklı büyümeye katkı sağlayan Infetah (açık kapı) politikası ile 1986 yılında Mısır ekonomisinin düşüşü durakladı. 1980'li yılların sonunda hükümet GSYİH'in %17'si oranında bütçe açığı verirken, enflasyon oranı da %15 idi ve ödemeler dengesi açığı 11,4 milyar LE'ye ulaştı. 1991 yılında hükümet ekonominin istikrarı için politikalara önem vermeye başladı. Hükümetin düzenlediği Ekonomik Reform ve Yapısal Düzenleme Programı IMF tarafından dizayn edildi.

1993 yılında sonraki özelleştirmenin hızı yavaşladı çünkü yasal ve düzenleyici düzenlemelerin zamana ihtiyacı vardı. Program ancak 1990'lı yılların sonlarına doğru hareketlilik kazanmaya başladı.²⁴

30 Haziran 2002 itibariyle çeşitli metotlarla 190 kamu şirketi ve 203 portföy şirketi özelleştirildi. 2001 sonu itibariyle programdan 14,6 milyar LE toplandı.

Dünya bankası verilerine göre 2000-2007 yılları arasında Mısırdaki yapılan en büyük özelleştirme ülkenin üçüncü GSM şirketi olan Etisalat Misr'dan gelmiştir. 2006 yılında özelleştirilen şirketten toplamda 2,9 milyar dolarlık gelir sağlanmıştır. İkinci en büyük özelleştirme ise uluslararası ticaret bankası (CIB) özelleştirmesinden sağlanmıştır. CIB, 2006 yılında 2,22 milyar dolara satılmıştır. Üçüncü en büyük özelleştirmesi ise Bank of Alexandria'nın 1,61 milyar dolara satılması olmuştur.

²⁴ <http://www.carana.com/pcsu/monitor/quarterly-2002-2.pdf>

Bu dönemde en çok özelleştirme geliri sağlanan yıl 2005 ve 2006 yılları olmuştur. 2006 yılında toplam özelleştirmeden 7,583 milyon dolar elde edilirken, 2005 yılında toplam 2,173 milyon dolarlık gelir sağlanmıştır.

1.7.2.2. Fas'ta özelleştirme

Fas'ta özelleştirme programı 1993 yılında başladı. Hazırlanan program düzgün bir seyir izledi ve ayda ortalama bir satış gerçekleşti. 41 şirket ve bir otel satılarak 1 milyar dolardan fazla gelir sağlandı.

Fas'ta büyümeye dayalı ekonomi politikası Kral 2. Hasan tarafından uygulanmaya başlandı. 1993-2005 yılları arasında kısmen veya tamamen özelleştirilen firmaların sayısı 66'yı bulurken toplam değeri 7,55 milyar dolar oldu.

2000-2007 yılları arasında Fas en büyük özelleştirmesini Maroc Telekomun satışından elde etmiştir. 2000 ve 2004 yıllarında iki parça halinde satılan şirket toplamda 5,27 milyar dolarlık gelir sağlamıştır. İkinci olarak ise 2 milyar dolarlık geliri ile tütün sektöründe tekel durumundaki Regie des Tabacs'dan elde edilmiştir. Üçüncü olarak ise 256 milyon dolarlık satış geliri ile Deniz taşımacılık şirketi olan Comanav'dan elde edilmiştir.²⁵

1.7.2.3. Tunus'da özelleştirme

Özelleştirme 1980'lerin sonlarında başladı. 1987 yılında Tunus, serbest piyasa ekonomisine geçmek için bir dizi reformlar çıkardı. Özelleştirme programı 1989 yılında çıkarıldı. Özelleştirme programı, hisse devri, pay satışı, kamu ihaleleri şeklinde gerçekleşti.²⁶

Ekonomik Geliştirme Bakanlığı, özelleştirme programının yönetiminin sorumluluğunu üstlenmiştir. Ayrıca, kamu girişimlerinin yönetimi ile kamu portföy yatırımlarından da sorumludur.

Aralık 2000 sonu itibariyle, 140 şirket özelleştirme programı kapsamı dahiline alınmıştır. Bunların yarısı tamamen özelleştirilirken %25'i tasfiye edildi.

2000-2007 yılları arasında Dünya Bankası verilerine göre, Tunus'ta en büyük özelleştirme geliri Tunus Telekom'un özelleştirilmesinden sağlanmıştır. 2006 yılında özelleştirilen şirketten toplamda 2,25 milyar dolar gelir elde edilmiştir. İkinci olarak ise Tunisiana şirketinden elde edilmiştir. 2002 ve 2004 yıllarında iki parça halinde satılan şirketten toplam 474 milyon dolar gelir elde edilmiştir. Tunisiana, Tunus'taki tek özel telekomünikasyon şirkettir. Mısırlı Orascom Telekom şirketine satılmıştır.

²⁵ http://www.nao.org.uk/nao/intosai/wgap/12thmeeting/papers/morocco_privatisation.pdf

²⁶ <http://www.fdi.net/documents/WorldBank/databases/plink/factsheets/tunisia.htm>

1.7.2.4. Cezayir’de özelleştirme

Özelleştirme programı 1995 yılında başladı. Hükümet toplamda satılacak 250 şirket belirledi. Başlangıçta, devlet şirketlerindeki payların, bu şirketlerin yeniden yapılandırılmasında veya satışında aracılık yapmakla görevlendirilen 11 devlet holdingi arasında paylaştırılmasını öngören bir programa karar vermiştir. Otelleri ve alkolsüz içecek üretimi yapan 60 adet küçük devlet şirketini içeren satışlar iki yıl içinde tamamlanmıştır.

Özelleştirmenin hidrokarbonlar sektörünün temel varlıklar dışında kalan varlıklarına doğru genişletilmesi yönündeki planlar ilerlemektedir. Bununla beraber, devlet çoğunluk hisselerine sahip olmaya devam edecektir. Ayrıca, telekom sektörünün liberalizasyonu ve özelleştirilmesinin önünü açan bir yasa kabul edilmiştir.

Hükümetin yeni politikası uyarınca, yatırımcılar hisseler için yapılacak ihaleler veya yeni yeni gelişen Cezayir Menkul Kıymetler Borsası yoluyla herhangi bir kamu şirketine ortak olabileceklerdir. Bu gelişmeler, ileri doğru atılmış önemli bir adımı belirtmekte olup, yatırımcılara önceki reformlardan daha fazlasını teklif etmektedir: Cezayir Ulusal Bankası (BNA) ve küçük bir banka olan Yerel Kalkınma Bankası (BDL). Bununla beraber, potansiyel yerel ve yabancı yatırımcılar sektöre ortak olmayı oldukça zor bulacaklardır.

1999'un sonunda, sadece hisselerin halka açılması yoluyla yapılmış üç kısmi özelleştirme olmuştur. Bunlar, ErralSetif (gıda işleme), Saidal (ilaç sektörü) ve ElAurassi'dir.

Cezayir, 2000-2007 yılları arasında en büyük özelleştirme gelirini, GSM sektöründen elde etmiştir. 2001 ve 2003 yıllarında iki parça halinde satılan Djezzy GSM'den toplam 729 milyon dolarlık gelir elde edilmiştir. Ardından 2004 yılında Wataniya Telekom Cezayir şirketi 421 milyon dolara satılırken, üçüncü olarak da 2007 yılında Metro of Algiers 161 milyon dolara satılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

Türkiye’de Uygulanan Özelleştirme Uygulamaları

2.1. 1923-1980 döneminde Türkiye’de Özelleştirme

Cumhuriyetin ilk yıllarındaki “devletçilik” akımı çerçevesinde dahi özel sektörün geliştirilmesi ana fikri dönemin düşünce hayatı ve uygulamalarında dikkat çekmiştir.

İkinci Dünya Savaşı, ülkemizde özel kesim eliyle ciddi sermaye birikimine sebep olmuştur. Ulusal gelişmenin ekonomik ve mali sonuçları ve şehirselleşmelerin doğurduğu rantlar, özel sermaye birikiminin gelişmesini sağlamıştır. Bu dönemde ve halen KİT’lerde görev yapanların telkin ve yönlendirmelerinden etkilenen, dünyaya açılma gayreti olan ve ciddi boyutta özelleştirme istek ve talepleri bulunan bir özel sermaye ve girişim sahibi zümre oluşmuştur.

1946 yılında hükümet programında özel sektörün geliştirilmesine dair hükümler yer almakla birlikte, Devlet 1950’li yıllarda yoğun yatırımlara girmiş ve KİT’lerin istihdam yaratma gücünden faydalanma yolunu seçmiştir. Böylece, 1950’li yıllardan itibaren ekonomide devlet payının giderek artmaya başlaması ve kaynakların verimli kullanılamaması gibi nedenlerle uzun vadede kamunun ticari işletmecilik kurallarıyla bağdaşmayan bir yönetim anlayışını benimsediği görülmektedir.

Dünyada özelleştirme uygulamaları özellikle 1970’li yıllardan itibaren görülmeye başlanmıştır. Önceleri İngiltere ve Amerika’da yapılan özelleştirmeler daha sonraları komünist bloktan ayrılan Doğu Avrupa ülkeleri ve gelişmekte olan ülkelere de uygulanmaya başlanmıştır. Türkiye’de ise özelleştirme sürecinin uzamasının çok olumsuz ekonomik ve siyasi etkileri olmuştur. Türkiye, dünyada özelleştirme konusunda hazırlık çalışmalarına ilk başlayan ülkeler arasında olmasına rağmen, son yıllara kadar uygulamada önemli bir mesafe katedememiştir. Özelleştirme uygulamalarına daha sonra başlayan ülkelere bir kısmı daha başarılı olmuşlardır. Latin Amerika ülkeleri bu konuda örnek olarak verilebilir.²⁷

2.2. 1980-2001 döneminde Türkiye’de Özelleştirme

1980’lerde Turgut Özal’ın başbakanlığında kurulan hükümet ile birlikte, Türkiye dünyanın en hızlı gelişen ekonomilerinden biri olmuş ve serbest pazar ilkelerinin uygulanması, dinamik sermaye piyasalarının kurulması ve uluslararası yatırımcı ve ithalatçılarla ticaret için liberal yaklaşımlar sunmasından ötürü çekici bir yatırım çevresi haline gelmiştir.

Türkiye’de özelleştirme uygulamaları 24 Ocak 1980 Ekonomik Kararları kapsamında “piyasa ekonomisine geçiş” ile gündeme gelmiştir. Özelleştirme

²⁷

Yaklaşım Dergisi, Ekim, S.190, S. 213-220 Hükümetlerimiz Ve Özelleştirme Uygulamaları- Dr. Ayhan SARISU

uygulamaları, esas olarak ekonomide devlet müdahalesinin asgariye indirilmesini amaçlayan bir politika aracı olarak “serbest piyasa” ekonomisine geçişte önemli rol oynamış ve oynamaktadır.

Türkiye’de 1984’ten 1994’e kadar yapılan yasal düzenlemeler yetersiz kalmış, özelleştirmenin hukuksal bir tabanın belirlenmesi ihtiyacı doğmuştur. 24.11.1994 tarihinden sonra, 4046 sayılı Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanun yürürlüğe girmiş ve Özelleştirme Yüksek Kurulu ve Özelleştirme İdaresi Başkanlığı oluşturulmuştur.

1985 yılından itibaren 246 kuruluşteki kamu hissesi, 22 yarım kalmış tesis, 393 taşınmaz, 8 otoyol, 2 boğaz köprüsü, 103 tesis, 6 liman, şans oyunları lisans hakkı ile araç muayene istasyonları özelleştirme kapsamına alınmıştır. 23 kuruluşteki kamu payı ile 4 taşınmaz daha sonra özelleştirme işlemine tabi tutulmaksızın kapsamdan çıkarılmak, tasfiye edilmek veya kapsamda olmayan başka bir kuruluşla birleştirilerek tüzel kişiliği sona erdirilmek üzere devredilmiştir.

2.3. 2003-2008 döneminde Türkiye’de Özelleştirme

2001 yılında yaşanan krizlerden sonra, Türkiye önemli ölçüde büyüme sürecine girmiştir. Özellikle Avrupa Birliğine giriş sürecinde yapılan siyasi ve ekonomik reformlar, büyümesi üzerinde önemli oranda etkili olmuştur. Son 25 yıl içerisinde yapılan 35 milyar dolarlık özelleştirmenin 30 milyar doları son 5 yıl içinde gerçekleştirilmiştir.

Temmuz 2008 itibarıyla özelleştirme kapsamında toplam 17 kuruluş (%100 kamu payı olan kuruluşlar Hamitabat Elektrik Üretim ve Ticaret A.Ş., Soma (A) ve (B) Elektrik Üretim ve Ticaret A.Ş. 36 Kamu payı % 100 olanlar: Sümer Holding A.Ş., Sümer Halı A.Ş., T. Denizcilik İşletmeleri A.Ş., T. Elektrik Dağıtım A.Ş. (TEDAŞ), Ankara Doğal Elektrik Üretim ve Ticaret A.Ş., Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri A.Ş. (TEKEL), Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. ile KBİ - Karadeniz Bakır İşletmeleri A.Ş. (kamu payı % 99,99), T. Halk Bankası A.Ş. (kamu payı % 74,98), PETKİM Petrokimya Holding A.Ş. (kamu payı % 10,32), Doğusan Boru Sanayi ve Ticaret A.Ş. (kamu payı % 56,09), THY Türk Hava Yolları A.O. (kamu payı % 49,00), Türk Arap Pazarlama A.Ş. (kamu payı % 12,50 olup gayrifaaldır), Kayseri Şeker Fabrikası A.Ş. (kamu payı % 10,00), T. İş. Bankası A.Ş.’dir. (, 5 liman (TCDD-Bandırma, İzmir, Samsun, Derince ve İskenderun limanları), 8 otoyol (Edirne-İstanbul-Ankara Otoyolu, Pozantı-Tarsus-Mersin Otoyolu, Tarsus-Adana-Gaziantep Otoyolu, Toprakkale-İskenderun Otoyolu, İzmir-Çeşme Otoyolu, İzmir-Aydın Otoyolu, Gaziantep-Şanlıurfa Otoyolu ile İzmir ve Ankara Çevre Otoyolu., 2 boğaz

köprüsü (Boğaziçi ve Fatih Sultan Mehmet köprüleri) ve şans oyunları (milli piyango idaresi) lisans hakkı bulunmaktadır.

Tablo 7. 1986-2008 döneminde gerçekleştirilen özelleştirme uygulamaları (ABD \$)

Özelleştirme ve Yöntemi	1986-2006	2007	2008	Toplam
Blok Satış	18.158.793.478	0	2.040.000.000	20.198.793.478
Tesis/ Varlık Satışı	2.525.240.737	2.295.982.839	1.740.016.305	6.561.239.881
Halka Arz	3.341.559.629	1.838.642.981	1.928.297.668	7.108.500.278
İMKB'de Satış	1.261.053.768	0	0	1.261.053.768
Yarım Kalmış Tesis Satışı	4.368.792	0	0	4.368.792
Bedelli Devirler	491.726.230	124.003.839	85.237.765	700.967.834
Toplam	25.782.742.634	4.258.629.659	5.793.551.738	35.834.924.031

Kaynak: TC: Başbakanlık, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, 30.06.2008

Tablo 8. 1980 sonrası hükümetler ve uygulanan özelleştirme gelirleri

Hükümet adı	Tarih		Özelleştirme miktarı	Toplam içindeki payı
45. Hükümet	1986-20 Aralık 1987	(1. ANAP Hükümeti)	1.787.737	0
46. Hükümet	21 Aralık 1987- 8 Kasım 1989	(2. ANAP hükümeti)	149.773.655	0
47. Hükümet	9 Kasım 1989- 22 Haziran 1991	3. ANAP Hükümeti	694.818.333	0,02
48. Hükümet	23 Haziran 1991- 19 Kasım 1991	4. ANAP Hükümeti	43.295.747	0
49. Hükümet	20 Kasım 1991- 24 Haziran 1993	DYP-SHP Koalisyonu	826.539.435	0,02
50. Hükümet	25 Haziran 1993- 4 Ekim 1995	DYP-SHP/CHP Koalisyonu	1.008.485.627	0,03
51. Hükümet	5 Ekim 1995- 29 Ekim 1995	DYP Hükümeti	124.891.662	0
52. Hükümet	30 Ekim 1995 - 5 Mart 1996	DYP-CHP Koalisyonu	68.038.624	0

53. Hükümet	6 Mart 1996 - 27 Haziran 1996	ANAP-DYP Koalisyonu	229.987.685	0,01
54. Hükümet	28 Haziran 1996 - 29 Haziran 1997	RP-DYP Koalisyonu	362.758.662	0,01
55. Hükümet	30 Haziran 1997 - 10 Ocak 1999	ANAP-DSP-DTP Koalisyonu	1.131.162.175	0,03
56. Hükümet	11 Ocak 1999 - 27 Mayıs 1999	DSP Hükümeti	18.354.195	0
57. Hükümet	28 Mayıs 1999 - 17 Kasım 2002	DSP-MHP-ANAP Koalisyonu	3.374.683.091	0,09
58. Hükümet	18 Kasım 2002 - 13 Mart 2003	1. AKP Hükümeti	21.364.061	0
59. Hükümet	14 Mart 2003 - 28 Ağustos 2007	2. AKP Hükümeti	21.925.160.855	0,61
60. Hükümet	29 Ağustos 2007 - ...	3. AKP Hükümeti	5.861.375.532	0,16
30 Haziran 2008 itibariyle Toplam			35.842.477.076	

Kaynak: TC. Başbakanlık, Özelleştirme İdaresi

ÖİB’ce gerçekleştirilen özelleştirme uygulamalarını hükümet dönemleri temelinde ele alacak olursak; en az özelleştirme uygulaması sırasıyla; 1.789.737 ABD Doları ile 1986-20 Aralık 1987 arasında Turgut ÖZAL’ın 45. Hükümeti (1. ANAP Hükümeti), 18.354.195 ABD Doları ile 11 Ocak 1999-27 Mayıs 1999 arasında Bülent ECEVİT’in 56. Hükümeti (DSP Hükümeti), 21.364.061 ABD Doları ile 18 Kasım 2002- 13 Mart 2003 arasında Abdullah GÜL’ün 58. Hükümeti (1. AKP Hükümeti), 43.295.747 ABD Doları ile 23 Haziran 1991-19 Kasım 1991 arasında Mesut YILMAZ’ın 48. Hükümeti (4. ANAP Hükümeti) dönemlerinde gerçekleştirildiği görülmektedir.

Buna karşılık en çok özelleştirme uygulaması ise 21.925.160.855 ABD Doları ile siyasi ve iktisadi istikrar ile idari kararlılığın birlikte mevcut olduğu 14 Mart 2003-28 Ağustos 2007 döneminde 59. Hükümet (2. AKP Hükümeti) döneminde gerçekleştirilmiştir. Temmuz 2008 itibarıyla elde edilen yaklaşık 6 milyar dolar tutarındaki özelleştirme gelirinin de 29 Ağustos 2007 tarihinden bugüne, 60. Hükümet (3. AKP Hükümeti Hükümeti) döneminde gerçekleştirilmiş olması ve 2008 yılı için planlanan özelleştirme uygulamalarının neticelendirilmesine bağlı olarak özelleştirme uygulamalarında en başarılı ikinci hükümet olma sıfatının da 3. AKP Hükümetine ait olacağı görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Yaklaşım Dergisi, Ekim, S.190, S. 213-220 Hükümetlerimiz Ve Özelleştirme Uygulamaları- Dr. Ayhan SARISU
- Türkiye Merkez Bankası,
- Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı
- Gelişmekte olan ülke ekonomileri, OECD
- İlgili Ülke Merkez Bankaları

INTERNET ADRESLERİ

<http://www.nber.org/chapters/c10182.pdf>
<http://www.cgdev.org/content/publications/detail/2759/>
<http://actrav.itcilo.org/actrav-english/telearn/global/ilo/frame/privaf.htm>
<http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=9709>
http://www.aucc.ca/_pdf/english/programs/cepra/carruthers_slides.pdf
<http://www.cfr.org/publication/10682/>
<http://site.mynet.com/ozellestirme/tur.htm>
<http://www.tcmb.gov.tr/research/discus/9627tur.pdf>
<http://www.oecd.org/dataoecd/11/39/2668393.pdf>
<http://www.oecd.org/dataoecd/20/24/35256196.pdf>
<http://idak.gop.edu.tr/ugurkarakaya/D%C3%BCnya'da%20ve%20T%C3%BCrkiye'de%20%C3%96zelle%C5%9Ftirme.doc>
<http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=9709>
<http://www.dunyagazetesi.com.tr/haberArsiv.asp?id=37098>
<http://makdis.pamukkale.edu.tr/mak17.htm>
<http://portal1.sgb.gov.tr/calismalar/yayinlar/md/md138/INTARJANTIN%20VE%20FRANSA'DA%20OZELLESTIRME.pdf>
<http://tiss.zdv.uni-tuebingen.de/webroot /sp/barrios /themeC1e .htm>
http://en.wikipedia.org/wiki/Water_privatization_in_Chile
http://www.accessmylibrary.com/coms2/summary _0286-27310141_ ITM?email=hacidedehakan@hotmail.com&library=
<http://www.nationsencyclopedia.com/economies/Americas/Peru-INFRASTRUCTURE-POWER-AND-COMMUNICATIONS.html>
<http://www.applet-magic.com/ukpriv.htm>
http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=546066
<http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/document/setimes/articles/2004/09/13/reportage-01>
<http://www.sjsu.edu/faculty/watkins/russiapriv1.htm>
<http://www.sjsu.edu/faculty/watkins/privpoland.htm>
<http://www.sbe.deu.edu.tr/adergi/2002sayi3PDF/tandircioglu.pdf>
<http://www.akademikbakis.org/pdfs/9/kurman.doc>